

טיפוח ניהול השיח

לצוות החינוכי שלום,

השיח המתנהל בבסיסו של התהליך החינוכי הנו **ציר מרכזי** בטיפוח התפקוד הבין אישי ובעל השלכות משמעותיות על שאר התפקודים.

טיפוח היכולת לנהל שיח חייב להתחיל בחדרי מורים עם כלל חברי הצוות, שלב אחר שלב, במקביל ללומדים. השיח עשוי לתרום **להתפתחות הפרט והקבוצה** במגוון היבטים:

- א. הבעה אישית: מתן ביטוי למחשבות, רגשות, חוויות, פחדים ותקוות של השותפים לשיח.
- ב. העשרת עולם הידע: חשיפה לידע נרחב, מגוון דעות ונקודות מבט שונות במהלך השיח.
- ד. התפתחות חברתית-ערכית: בירור ערכים, צרכים ועמדות תוך היכרות עם האחר, קבלת השונות, לגיטימציה לרעיונות שונים, ושיפור התקשורת הבין-אישית.

יש לטפח את היכולת לנהל שיח **בכל גיל**, תוך התאמת ההישגים הנדרשים לניהול שיח וביטויי ההתנהגות לרמה ההתפתחותית של הלומדים.

להלן מספר נקודות שחשוב להתייחס אליהן במהלך טיפוח ניהול השיח:

1. **אבחון מצב השיח** - מומלץ לאבחן את השיח בכיתה/בקבוצה (כפי שמוצע בפעילות הראשונה) ולזמן שיח מובנה המוגדר בזמן, בשלבים, בתפקידים, בנושאים ועוד.
2. **התנסות הלומדים** - יש לזמן ללומדים מסגרות להתנסות פעילה, סדירה וחוזרת לאורך זמן, על מנת לבסס את ביטויי ההתנהגות שברצונכם להנחיל להם. לביסוס ולהפנמה - מומלץ לאפשר ללומדים להתנסות במודל שתבחרו לפחות אחת לשבוע.
3. **בחירת המודל** - קיימים מודלים שונים העשויים לסייע באימון ובתרגול השיח. בחוברת זו אנו מציעים מגוון דגמים, צורות ומסגרות. בבחירת המודל לתרגול ולהתנסות מומלץ לקחת בחשבון גורמים כמו: ההישג שאותו רוצים לקדם; ביטויי ההתנהגות שאליהם שואפים להגיע; גיל חברי הקבוצה המנהלים את השיח; הזמן שיוקדש להתנסות ועוד.

בברכה,

זהבה שמש
מנהלת האגף לתכנון ופיתוח תכניות
לשכת מנכ"לית

אורית צאירי
ממונה על החינוך החברתי ערכי
אגף א' לחינוך יסודי

לקראת סדנא

לפניכם סדנא המציגה היבטים שונים בהיערכות הבית-ספרית בדגש על **ניהול השיח** הסדנא כוללת מספר שלבים, שאותם תוכלו להרחיב/לשנות/לקצר בהתאם לבחירתכם ובהלימה לצורכי בית-ספרכם, למטרות שהצבתם.

מטרות

- בחינת מקומו ומשמעותו של השיח בקבוצה, בכיתה ובבית-הספר.
- הכרת ההישגים הנדרשים בניהול שיח וביטויי ההתנהגות הנגזרים מהם.

מהלך ההפעלה

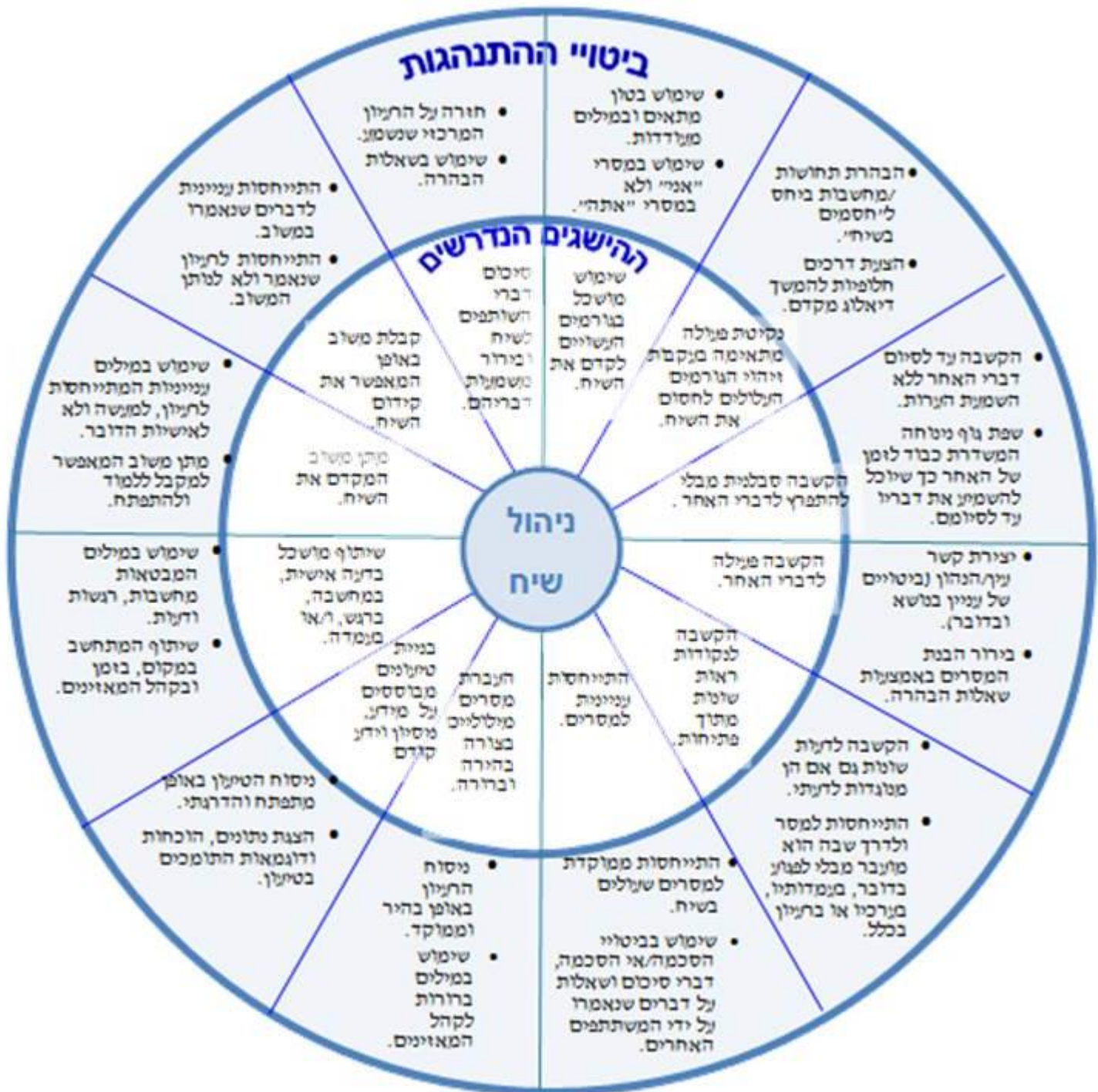
בחינת ההישגים הנדרשים לטיפוח התפקוד: ניהול שיח

התבוננו במעגל שבעמוד הבא

- התייחסו למעגל החיצוני המציין את **הביטויים ההתנהגותיים בניהול שיח**: סמנו ארבעה **ביטויים התנהגותיים** המהווים לדעתכם, תנאי הכרחי לקידום השיח בכיתה/בתחום שאתם מלמדים.
- 2. התייחסו למעגל האמצעי המציין את **ההישגים הנדרשים** בניהול שיח:
 - אתרו את ההישגים הנדרשים שמהם נגזרו ביטויי ההתנהגות שבחרתם.
 - דונו בשאלה: האם הישגים אלה עשויים לקדם את השיח בבית-ספרכם? כיצד?

במליאה

- דווחו על ההישגים שבחרתם והציגו את שיקולי הדעת בבחירה.
- דונו בשיקולי הדעת שיש להפעיל בבניית תכנית לטיפוח ניהול שיח:
 - אילו הישגים ייבחרו? האם צריך שיהיו אלה הישגים אחידים/שונים בכל הכיתות?
 - מי יחליט על ההישגים שיטופחו (כל הצוות החינוכי, נציגי השכבות, הצוות מוביל, בשיתוף הלומדים, בשיתוף ההורים, אחר)? מי יפעל לטיפוח ההישגים שייבחרו?
 - מי ירכז את הנושא? מה מצופה ממנו? מה הם תחומי אחריותו?
 - באילו מסגרות זמן כדאי/אפשר לטפח את ההישגים שנבחרו? באיזו תדירות? (בשיעור מסוים, בזיקה לתכנים לימודיים, בוועדות, בהפסקות, כל השנה, אחר).

"שיחה היא אמנות אשר כל
בני האדם מתאמנים בה כל
חייהם" (על-פי ראלף וולדו
אמרסון).

תרבות השיח שלנו בודקים ומשפרים

רציונל

תכנית לטיפול ניהול שיח חשוב שתבסס על מיפוי ואיתור דפוסי השיח הקיימים בקרב חברי הקבוצה שמעוניינים לבנות תכנית פעילות שיטתית. בחינת דפוסי התנהגות התורמים או מקשים על ניהול השיח, היא צעד ראשון וחשוב לקראת בחירת ההישגים הנדרשים שמומלץ להתמקד בהם כדי להגיע לביטויי ההתנהגות הרצויים. פעילות זו מכוונת לבדיקת תרבות השיח בכיתה/בקבוצה/בשכבה, למול ההישגים הנדרשים בניהול שיח. היא מאפשרת מיפוי ההתנהגויות בכל אחד מן ההישגים הנדרשים ומציגה למול זאת מספר מודלים המתאימים לטיפול אותם הישגים. שיתוף הלומדים במיפוי ובבחירת המודל המתאים לתרגול ואימון עשוי להקנות ערך מוסף למהלך כולו, בכך שהוא עשוי לגייס את הלומדים ולעורר בהם את הצורך בשיפור ההתנהגויות בהן יבחרו להתמקד.

מטרות

- איתור התנהגויות חוסמות/מקדמות שיח בהתאם להישגים הנדרשים.
- קביעת מטרות אופרטיביות לשינוי דפוסי התנהגות בשיח בהתאם להישגים הנדרשים.
- בחירת המודל המתאים לטיפול ההישגים הנדרשים.

איסוף נתונים והצגתם
בדיאגרמה בזיקה להישגים
הנדרשים לניהול שיח

מודל הפעלה

שיתוף הלומדים באבחון תרבות השיח ותכנון ההתקדמות בהתאם להישגים הנדרשים.

מהלך ההפעלה

שלב א - לקראת תצפית...

1. בחירת חמישה משתתפים שיהוו תצפיתנים על קבוצת משתתפים מסוימת.
2. היכרות עם כרטיס "ביטויי התנהגות לשיח מקדם" ובחירת ההתנהגויות לאבחון.
3. היכרות עם כרטיס "אבחון תרבות השיח" ותרגול דרך איסוף הנתונים ואופן הצגתם.
4. בחירת יחידה בת עשר דקות (מתוך השיעור שבו מתנהל השיח) שבמהלכה תתקיים התצפית על ההתנהגויות שנבחרו.

שלב ב - תצפית על אודות השיח הקבוצתי ואיסוף נתונים בעזרת דיאגרמה

אבחון תרבות השיח

התבונן בחמישה משתתפים במשך עשר דקות וסמן במקום המתאים בדיאגרמה את מספר הפעמים שבהן זיהית את ההתנהגות בהתאם להישג הנדרש שבחנת.

מספר הפעמים
בהם נצפתה ההתנהגות

14
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

הקשבה סבלנית מבלי להתפרץ לדברי האחר.	הקשבה פעילה לדברי האחר.	הקשבה לנקודות ראות שונות מתוך פתיחות.	התייחסות עניינית למסרים.	העברת מסרים מילוליים בצורה בהירה וברורה.	בניית טיעונים מבוססים על מידע, ניסיון וידע קודם.	שיתוף מושכל בדעה אישית, במחשבה, ברגש, ו/או בעמדה.	מתן משוב המקדם את השיח.	קבלת משוב באופן המאפשר את קידום השיח.	סיכום דברי השותפים לשיח וברור משמעות דבריהם.	שימוש מושכל בגורמים העשויים לקדם את השיח.	נקיטת פעולה מתאימה בעקבות זיהוי הגורמים העלולים לחסום את השיח.
--------------------------------------	-------------------------	---------------------------------------	--------------------------	--	--	---	-------------------------	---------------------------------------	--	---	--

הישגים נדרשים

ביטויי התנהגות לניהול שיח מכבד ומקדם

ההישגים הנדרשים	ביטויי התנהגות המלמדים על אפיוני שיח מקדם
הקשבה סבלנית מבלי להתפרץ לדברי האחר.	- הקשבה עד לסיום דברי האחר, ללא השמעת הערות. - שפת גוף נינוחה המשדרת כבוד לזמן של האחר כך שיוכל להשמיע את דבריו עד לסיומם.
הקשבה פעילה לדברי האחר.	- יצירת קשר עין/הנהון (ביטויים של עניין בנושא ובדובר). - בירור הבנת המסרים באמצעות שאלות הבהרה.
הקשבה לנקודות ראות שונות מתוך פתיחות.	- הקשבה לדעות שונות גם אם הן מנוגדות לדעתי. - התייחסות למסר ולדרך שבה הוא מועבר מבלי לפגוע בדובר, בעמדותיו, בערכיו או ברעיון.
התייחסות עניינית למסרים.	- התייחסות ממוקדת למסרים שעולים בשיח. - שימוש בביטויי הסכמה/אי-הסכמה, דברי סיכום ושאלות על דברים שנאמרו על-ידי המשתתפים האחרים.
העברת מסרים מילוליים בצורה בהירה וברורה.	- ניסוח הרעיון באופן בהיר וממוקד. - שימוש במילים ברורות ומותאמות לקהל המאזינים.
בניית טיעונים מבוססים על מידע, ניסיון וידע קודם.	- ניסוח הטיעון באופן מתפתח והדרגתי. - הצגת נתונים, הוכחות ודוגמאות התומכים בטיעון.
שיתוף מושכל בדעה אישית, במחשבה, ברגש, ו/או בעמדה.	- שימוש במילים המבטאות מחשבות, רגשות ודעות. - שיתוף המתחשב במקום, בזמן ובקהל המאזינים.
מתן משוב המקדם את השיח.	- שימוש במילים ענייניות המתייחסות לרעיון, למעשה - ולא לאישיות הדובר. - מתן משוב המאפשר למקבלו ללמוד ולהתפתח.
קבלת משוב באופן המאפשר את קידום השיח.	- התייחסות עניינית לדברים שנאמרו במשוב. - התייחסות לרעיון שנאמר ולא לנותן המשוב.
סיכום דברי השותפים לשיח ובירור משמעות דבריהם.	- חזרה על הרעיון המרכזי שהוצג. - שימוש בשאלות הבהרה.
שימוש מושכל בגורמים העשויים לקדם את השיח.	- שימוש בטון מתאים ובמילים מעודדות. - שימוש במסרי "אני" ולא במסרי "אתה".
נקיטת פעולה מתאימה בעקבות זיהוי הגורמים העלולים לחסום את השיח.	- הבהרת תחושות/מחשבות ביחס ל"חסמים בשיח". - הצעת דרכים חלופיות להמשך דיאלוג מקדם.

שלב ב - הצגת הנתונים במליאה

♥ למנחה : הזמן את כל התצפיתנים ורכזו על גבי שקף אחד את כל הנתונים שנאספו.

1. הצגת תוצאות המיפוי הכיתתי - תוכלו להתחיל בהצגת ההתנהגויות החיוביות (שקיבלו את מרב הנקודות) ובהמשך לשוחח על ההתנהגויות הטעונות שיפור ולהיפך. לדוגמה :

- "נמצא כי מרבית הלומדים נותנים משוב מקדם, בהתאם להישג השמיני".
- "נמצא כי מעטים מאוד מהלומדים מקשיבים מבלי להתפרץ לדברי האחר, כפי שנדרש בהישג הראשון".
- 2. קיום שיח על אודות תמונת המצב של תרבות השיח בכיתה והמשמעויות הנלוות לכך.
- 3. בחירת ההישגים הנדרשים אותם רוצים לשפר. לדוגמה :
 - "כיוון שנמצא כי הרבה משתתפים מתפרצים זה לדברי זה מומלץ שנבנה תכנית כיתתית לשיפור הישג זה דווקא".
 - "מהתצפיות נראה שישנם מספר לומדים המשתמשים במילים המקדמות שיח ; אולי כדאי שנבנה מילון כיתתי למילים המקדמות שיח כך שיותר לומדים יוכלו להשתמש בהן".

שלב ג - בחירת המודל המתאים לטיפול ההישגים הנדרשים בקבוצה

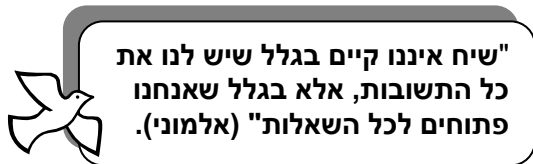
בחוברת מוצעים מודלים שונים המאפשרים לטפח את ההישגים הנדרשים בשיח תוך תרגול שיטתי וקבוע. לאימון יעיל - מומלץ לאפשר ללומדים להתנסות בכך לפחות אחת לשבוע.

חשוב לשתף את הלומדים בבחירת המודל ולשוחח על אודות הרווחים/הקשיים בהפעלת המודל המסוים שנבחר.

המפתח שלפניכם מציג בצורה ממוקדת את **המודלים** שבהם ניתן להיעזר לשם טיפוח ההישגים שאותו/ם אתם מבקשים לטפח במסגרת תכנית שנתית שתיבנו לצורך כך. (בסוף החוברת תוכלו למצוא תרגילים להתנסויות נוספות) :

מודלים לטיפול השיח בהתאם להישג/ים הנדרש/ים

המודלים המוצעים לטיפול השיח/ים	ההישגים הנדרשים
- מעגל השיח שלנו - בניית טיעון מבוסס והצגתו - שיחת חוויה	הקשבה סבלנית מבלי להתפרץ לדברי האחר
- מעגל השיח שלנו "שבעה דברים בחכם" - שיג ושיח	הקשבה פעילה לדברי האחר.
- שיחת בעיה - מעגל השיח שלנו - שיח בעקבות חפץ אישי	הקשבה לנקודות ראות שונות מתוך פתיחות.
- שיחת בעיה - צלילי השיח שלנו - בניית טיעון מבוסס והצגתו	התייחסות עניינית למסרים.
- משוחחים ומציגים עבודת חקר - שיח בעקבות חפץ אישי - בניית טיעון מבוסס והצגתו	העברת מסרים מילוליים בצורה בהירה וברורה.
- בניית טיעון מבוסס והצגתו - שיח ושיג - שיחת בעיה	בניית טיעונים מבוססים על מידע, ניסיון וידע קודם.
- שיחת חוויה "שבעה דברים בחכם" - משוחחים ומציגים עבודת חקר	שיתוף מושכל בדעה אישית, במחשבה, ברגש, ו/או בעמדה.
- שיחת חוויה - משוחחים ומציגים עבודת חקר - מתדיינים באקווריום	מתן משוב המקדם את השיח.
- מתדיינים באקווריום - משוחחים ומציגים עבודת חקר	קבלת משוב באופן המאפשר את קידום השיח.
- בניית טיעון מבוסס והצגתו - שיח ושיג - מעגל השיח שלנו	סיכום דברי השותפים לשיח ובירור משמעות דבריהם.
- צלילי השיח שלנו - התדיינות באקווריום - מעגל השיח שלנו	שימוש מושכל בגורמים העשויים לקדם את השיח.
- צלילי השיח שלנו "שבעה דברים בחכם"	נקיטת פעולה מתאימה בעקבות זיהוי הגורמים העלולים לחסום את השיח.

שואלים ולומדים להכיר את האחר בעקבות חפץ אישי

רציונל

אינטראקציה בין-אישית איכותית עשויה להתעצם במהלך השיח על ידי שאלת שאלות מגוונות. כאשר הלומד שותף לשיח העוסק בנושא הקרוב לעולמו, הוא עשוי לגלות עניין וסקרנות, להקשיב באופן פעיל ואף לשאול שאלות שיעשירו את עולמו תוך גילוי אנשים, חפצים, אירועים, חוקי טבע וכללים בסביבה שבה הוא חי ופועל.

חשוב לפתח את יכולתו לשאול שאלות מגוונות ברמת מורכבות שונה- משאלות פשוטות לשאלות מורכבות יותר. הר-צבי (1996) מציעה להעלות את תדירות שאלת השאלות על-ידי הלומד, באמצעות:

1. אימון בשאלת שאלות.
2. לימוד סוגי שאלות, ניתוח שאלות קיימות ועוד, על מנת לשנות את תפקיד השאלות בעיני הלומד.
3. צמצום מספר השאלות שנשאלות על ידי מורה והגברת מספר השואלים מקרב הלומדים.

המודל המוצע להלן מדגים כיצד ניתן לטפח שיח בנושאים הקרובים לעולמו של הלומד, באמצעות שאלת שאלות מגוונות על אודות חפץ האישי.

מטרות

- העלאת המודעות לתרומתן של שאלות מגוונות לקידום השיח.
- טיפוח היכולת לשאול שאלות הנוגעות לתחומים שונים מעולמו של הפרט.
- העמקת ההיכרות באמצעות שיח מובנה.

מודל ההפעלה

מכוון להעמקת ההיכרות עם האחר - באמצעות שאלת שאלות.

מהלך ההפעלה

כל משתתף בתורו ינהל שיח עם חבריו סביב חפץ שיבחר להציג: ספר, משחק, תמונה אישית/משפחתית, תמונה של אדם משמעותי, מתנה, מזכרת מאירוע/מטיול ועוד.

רגע לפני...

1. **מעלים שאלות** - העלאת אוסף שאלות שניתן לשאול אודות חפצים אישיים ומשמעותם עבור בעל החפץ. בשלב זה מומלץ שהמורה יביא לכיתה חפץ כלשהו ויעודד את התלמידים לנסות לגלות מידע על אודות בעליו על ידי שאילת שאלות מגוונות.
2. **ממיינים שאלות ומזהים היבטים שונים** - את השאלות שהועלו בשלב הקודם, ממיינים בהתאם להיבטים שונים הקשורים לחפץ ומשוחחים על גיוון השאלות, מורכבותן, ותפקידן בהרחבת השיח ובהעמקת ההיכרות.
3. **מתכוננים לקראת הצגת החפץ** - המשתתף שנבחר/התנדב לנהל שיח סביב חפץ אישי ימלא את הכרטיס שלהלן (רצוי בעזרת הוריו או כל אדם אחר שקשור לחפץ).

מתכוננים לקראת הצגת החפץ האישי

בחירת החפץ

- למה בחרתי להביא חפץ זה? עם מי התייעצתי?
- אם הייתה אפשרות להביא שני חפצים - איזה חפץ נוסף הייתי מביא? מדוע?

השימושים השונים בחפץ

- מה אפשר לעשות בחפץ? מה אני נוהג לעשות איתו? מתי? מדוע דווקא אז?
- מה הייתי רוצה לעשות בחפץ זה בעתיד?

הקשר של אחרים לחפץ

- האם חפץ זה שייך לאנשים נוספים? למי? למה?
- האם החפץ היה שייך בעבר למישהו אחר? למי? כיצד הגיע אליי?

חוויית הקשורות בחפץ

- הרגע שבו קיבלתי את החפץ - איך הרגשתי? מה חשבתי?
- הרגשה מיוחדת הזכורה לי מחפץ זה (שמחה, עצב, התרגשות, געגוע ועוד).
- סיפור מיוחד שקשור לחפץ זה.

שלב א - הצגת החפץ

בשלב זה מקיים מציג החפץ שיח עם המשתתפים תוך מסירת מידע כללי על אודות החפץ.

אפשרות אחת: משחקים "חם-קר" ומנחשים מה החפץ

התלמיד המציג את החפץ יסתיר אותו מתחת לבד או בתוך שקית/קופסה וחבריו ינסו לנחש מהו החפץ על ידי הפעלת החושים (מישוש, ריח, שמיעה וכו'). מציג החפץ יסייע להם בעזרת רמזי "חם-קר" (ככל שיתקרבו לניחוש האמיתי הוא יאמר "חם" וההיפך).

לאחר שהמשתתפים יגלו את החפץ, ישתף אותם מציג החפץ במידע כללי על אודות החפץ:

הצגת החפץ

מידע כללי על אודות החפץ

- תיאור החפץ.
- ממי קיבלתי אותו? מדוע? מתי? והיכן?
- מה משמעותו הייחודית של החפץ עבורי?
- האם החפץ משמעותי לאנשים נוספים? למי? מדוע?
- אחר

אפשרות שנייה: משחקים "שישה מי יודע?" ומנסים לזהות את החפץ

מציג החפץ משתף את המליאה במידע כללי הקשור לחפץ בעזרת "תעודת זהות" שהכין:

תיאור החפץ

תעודת הזהות של החפץ

צבע:

גודל:

עשוי מ: (חומר)

צורה:

המקום שבו אני מניח אותו:

קיבלתי אותו בגיל _____ מ: _____

המשתתפים שואלים שש שאלות מתחומים שונים ומנסים לזהות את החפץ.

"הטובה שמידות האדם – שיהיה
שואל" (רבי שלמה אבו גבירול).

שלב ב - שאילת שאלות על אודות ה"סיפור שמאחורי החפץ"

חברי המליאה שואלים את מציג החפץ שאלות המעניינות אותם בנוגע ל"סיפור שמאחורי החפץ". בשלב ראשוני, מומלץ לכתוב את השאלות הממוינות על גבי בריסטול, כל משתתף יוכל להתייחס לשאלה אחת שמעניינת אותו במיוחד. בהמשך מומלץ להרחיב את המאגר בשאלות מתחומים נוספים, שהועלו תוך כדי ניהול השיח בכיתה. להלן אוסף שאלות אפשריות:

שאלות אפשריות ביחס לבחירת החפץ

- למה בחרת להביא דווקא חפץ זה?
- עם מי התייעצת?
- האם היו לך או להוריד רעיונות נוספים? אילו? איך בחרת בסופו של דבר בחפץ זה?
- אם הייתה לך אפשרות להביא שני חפצים - איזה חפץ נוסף היית מביא? מדוע?

שאלות אפשריות ביחס לשימושים השונים בחפץ

- מה אפשר לעשות בחפץ זה? מה אתה נוהג לעשות אותו?
- מתי אתה משתמש בו, מעיין בו, מביט בו? מדוע דווקא אז?
- מה היית רוצה לעשות בחפץ זה בעתיד?

שאלות אפשריות ביחס לקשר של בני המשפחה לחפץ

- האם חפץ זה שייך גם לאנשים נוספים? למי? למה?
- האם היית רוצה שחפץ זה יהיה שייך לאדם נוסף? למי? למה?
- האם החפץ היה שייך בעבר למישהו אחר במשפחתך? למי? כיצד הגיע אליך?

שאלות אפשריות ביחס לחוויות הקשורות בחפץ

- נסה להיזכר ברגע שבו קיבלת את החפץ, איך הרגשת? מה חשבת?
- תאר רגע עצוב/שמח/מרגש שהיה לך עם החפץ?
- האם זכור לך סיפור מיוחד הקשור לחפץ זה, מהו?

ככל שיעלה מספרם של הילדים המציגים, צפויות שאלות נוספות מתחומים אחרים.

שלב ג - שיחת סיכום

ג1. התייחסות לתוכן

פנייה למציג:

- האם יש פרט נוסף שחשוב לך לספר?

פנייה למשתתפים:

- אילו דברים חדשים למדנו על החבר שהציג את החפץ?
- מה סייע לנו להכיר אותו טוב יותר (הדברים שאמר בשלב הצגת החפץ, השאלות ששאלנו מתחומים שונים, ההקשבה לדבריו וכו')?
- מה למדנו על החפץ?
- מה ניתן לעשות עם מה שלמדנו?

ג2. התייחסות לאופן הצגת הדברים

פנייה למציג:

- איך הרגשת בזמן שהצגת את החפץ וסיפרת עליו?
- איך הרגשת בשלב שהחברים שאלו אותך שאלות?
- מה תוכל לייצג לחברים שיציגו בעתיד? (להכין תשובות לשאלות בהיבטים שונים, להתאמן בהצגת החפץ בפני בני המשפחה/בפני חבר, לדבר באופן ברור וכו').

ג3. התייחסות לשאלת שאלות מתחומים שונים כמקדמת שיח

- האם שאלת שאלות מתחומים שונים עשויה לקדם את השיח ולהעמיק את ההיכרות גם במפגשים נוספים עם האחר? כיצד? הביאו דוגמאות.

שלב ד - בונים גלריה כיתתית

בפינה מיוחדת שתוקדש לכך בכיתה, תוקם "גלריה כיתתית" ובה יוצגו כל החפצים האישיים שבאמצעותם המשתתפים ניהלו את השיח. כל משתתף שהציג חפץ יוכל להשאירו בגלריה, או לחלופין (בשל הקשר הרגשי לחפץ והרצון לשמור אותו "קרוב"), להצטלם עמו ולתלות את הצילום בגלריה. לצד החפץ או הצילום יופיע כרטיס שיתאר את החפץ והחווייה המיוחדת הקשורה אליו, כפי שניתן לראות בדוגמה הבאה:

מהלכה למעשה

התכוננו לקראת מפגש "בעקבות חפץ משפחתי". העלו שאלות המתייחסות להיבטים שונים והשיבו עליהן.

ניתן להתייחס להיבטים אלו:

- **מיקום המפגש** (בבית-הספר, באחד הבתים, בחצר, באולם).
- **מועד מפגש** (בוקר, צהריים, ערב, בין השעות...).
- **תוכן המפגש** (הורה וילד יציגו חפץ משפחתי הקשור למסורת, לשבת, לטיול משפחתי ויספרו על גלגולו של החפץ, משמעויותיו הסמליות עבור המשפחה, הקשר לילד ועוד).
- **המוזמנים** (המשפחה המורחבת: ילדים, הורים, סבים, סבתות וכו').
- **הציוד הנדרש** (כיסאות, שולחנות, כיבוד, קישוט, מפות, כרזות וכו').

"אמנות השיחה היא אמנות
ההאזנה המשולבת באמנות
הדיבור" (ויליאם הזליט).

שיחת חוויה

רציונל

חוויה נתפסת כהרגשה עמוקה כתוצאה מאירוע שרישומו רב על הפרט ומלווה ברגשות סובייקטיביים שונים אצל זה החווה אותם.

המללת החוויה מאפשרת אוורור רגשות, העלאת הדברים למודעות ושיתוף האחרים. שיתוף בחוויה באמצעות שיח מובנה מאפשר לדובר לבחור את תוכן הדברים, את אופן החשיפה ואת גבולותיה.

בשיחת החוויה מתבקשים השומעים לתת משוב ענייני תוך התייחסות להיבטים מוגדרים ביחס לתוכן הדברים ולאופן ההצגה. יצירת אווירה של רגיעה ותמיכה הדדית לצד ההכרה שבעתיד כל אחד מן המשתתפים יתנסה בעצמו בשיתוף בחוויה באופן זה ויזכה להתייחסות באמצעות משוב ספציפי מבוקר ומכבד, מספקת תחושת מוגנות ועשויה לעודד את הלומדים לשתף בחוויות אישיות. השיתוף האיש, המשוב המכבד והאווירה מאפשרים להכליל משיח זה למצבים דומים בעתיד.

שרית איילון, מחנכת בבית-ספר "גנים" בראשון לציון שמפעילה את שיחת החוויה בכיתה, מספרת: "שיחת החוויה בכיתתי מהווה מפגש היוצר גשר והקשבה אמפתית בין הלומדים השונים. המודל המובנה, לוח הזמנים המדויק לכל יחידה, התפקידים הברורים וכללי ההתנהגות נשמרים על-ידי הלומדים גם בשעה שרוצים להתפרץ, לחלוק על דברי האחר ולהביע דעה שונה".

מטרות

- טיפוח היכולת לביטוי אישי מול קהל, כמוסר ידע, כמשתף וכמנחה דיון.
- טיפוח היכולת לתת ולקבל משוב ענייני ומכבד.

שיח מובנה בזיקה
לחוויה אישית

מודל ההפעלה

שיח מובנה לשיתוף בחוויה אישית, תוך התייחסות לתוכני החוויה ולצורה שבה הוצגה.

מהלך ההפעלה

שלב א - מתכוננים לקראת שיתוף בחוויה אישית

משתתף שנבחר/התנדב לשתף בחוויה על-פי סבב שנקבע מראש :

1. בוחר חוויה אישית שהיה רוצה לשתף בה את חבריו.
2. בוחר שני היבטים המתייחסים לצורה ולשני היבטים המתייחסים לתוכן, שעליהם היה רוצה לקבל מחבריו משוב. חבריו לכיתה בוחרים שניים-שלושה היבטים נוספים להתייחסות - היבטים שיתכוננו לקראתם במהלך ההכנות לשיחת החוויה. ניתן להיעזר במאגר ההתייחסויות המוצע להלן או בהיבטים נוספים/אחרים שיועלו במסגרת סיעור מוחין :

מאגר התייחסויות אפשריות לצורה בה הדובר הציג:

- "דיברת באופן ברור/לא ברור".
- "דיברת באופן רציף/קטוע".
- "דיברת בביטחון/מהוסס".
- "השפה שבה הצגת הייתה/לא הייתה עשירה".
- "הרבית/המעטת בפרטים".
- "יצרת/לא יצרת קשר עין עם המשתתפים".
- "באופן ההצגה שלך היו/לא היו חזרות על מילים/משפטים/רעיונות. . .".
- "קצב הדיבור שלך היה מהיר/איטי".
- "אמצעי ההמחשה שהבאת תרם/לא תרם להבנת דברך".
- "נעזרת/לא נעזרת בתנועות ידיים רבות שעזרו/לא עזרו להבנת המסר".
- "ניכרה/לא ניכרה התרגשות בדברך".
- "היית/לא היית ממוקד בעניין".
- "דיברת בשקט ולא הצלחנו לשמוע הכול/דיברת בקול ושמענו ברור".
- ועוד (רצוי לבנות מאגר כיתתי ולהעשיר אותו בהדרגה).

מאגר התייחסויות אפשריות לתוכן הדברים שהוצגו:

- "הסיפור שסיפרת היה משמח כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה עצוב כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה מרגש כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה מפחיד כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה... משמעותי כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה מביך כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה מצחיק כי..."
- "הסיפור מעורר מחשבות כי..."
- "יש בסיפור מסר חשוב ש..."
- "הסיפור שסיפרת היה/לא היה מעניין/מרתק כי..."
- "הסיפור שסיפרת היה מסקרן/משעמם/קטוע..."
- "הסיפור שסיפרת גורם לרצות/לא לרצות..."
- ועוד (רצוי לבנות מאגר כיתתי ולהעשיר אותו בהדרגה).

שלב ב - משתפים בחוויה אישית

1. הלומדים מתכנסים מול הדובר שהגיע תורו לשתף את האחרים בחוויה אישית (אפשר לשבת על שטיח, על כיסאות, או בכל דרך אחרת המאפשרת תחושה של קרבה.
- אחד הלומדים נבחר להיות קוצב הזמן ומתפקידו להכריז מתי מתחיל כל שלב ומתי הוא מסתיים.
2. הדובר מזכיר לכיתה את ההיבטים שנבחרו להתייחסות ולמשוב.
3. הדובר משתף את חבריו בחוויה אישית: טיול, ספר, סרט, הצגה, אירוע, תחביב, ניסוי שערך, תערוכה שביקר בה, מפגש עם אדם, קשר עם בעל חיים וכו'.
- הוא יכול להיעזר באמצעי המחשה והדגמה כמו: תמונות, חפצים, כלי נגינה, ספרים, כתבות, קטע מסרט, מפות וכו'.

שלב ג - נותנים משוב

הדובר - מנחה את הדיון, נותן את רשות הדיבור ומקשיב למשתתפים הנותנים לו משוב, תוך התייחסות לצורה ולתוכן (בהתאם להיבטים שנבחרו בשלב א).

קוצב הזמן - מכריז על פתיחת כל שלב ועל סיומו ומקפיד לשמור על לוח הזמנים.

שלב ג1. התייחסות לצורה (הזמן המוקצב - שתי דקות) :

המשתתפים פונים לדובר ומתייחסים לדרך שבה הציג את דבריו.

שלב ג2. התייחסות לתוכן (הזמן המוקצב - שתי דקות) :

המשתתפים פונים לדובר ומתייחסים לתוכן הדברים שהציג.

שלב ד - שאלת שאלות

הלומדים מפנים שאלות לדובר לצורך הבהרה או מתוך סקרנות ועניין, והדובר משיב (הזמן המוקצב - שלוש דקות) :

מאגר התייחסויות אפשריות לשאלת שאלות:

1. מי ... ?	6. באיזו תדירות... ?
2. מה ... ?	7. מדוע... ?
3. איך ... ?	8. לשם מה... ?
4. מתי ... ?	9. האם... ?
5. כמה ... ?	10. ועוד.

שלב ה - זה מזכיר לי...

הלומדים משתפים בזיכרונות ובאסוציאציות מתוך עולם החוויות האישי שלהם שעלו בעקבות ובמהלך סיפור (הזמן המוקצב - שתי דקות).

מאגר התייחסויות אפשריות לזיכרונות שעלו אצל השומעים:

- "בעקבות מה שאמרת נזכרתי ב..."
- "הדמות שסיפרת עליה, מזכירה לי חוויה שהייתה לי ב..."
- "המקום שסיפרת עליו מזכיר לי..."
- "במהלך הסיפור שסיפרת, חשבתי על רעיון לפיו..."
- "האירוע שאליו התייחסת..."

שלב ו - ספר לנו ...

המורה מבקש מהמספר לשתף אותו ואת החברים ב :

1. רגשות שליוו אותו במהלך שיחת החוויה :
 - "איך הרגשת כשסיפרת את החוויה?"
 - "איך הרגשת במהלך המשוב שניתן לך?"
 - "איך הרגשת כששאלו אותך שאלות?"
2. אילו דברים חדשים למדת?
 - לגבי עצמך (תוכל להתייחס ליכולות שגילית, לקשיים, לצרכים ייחודיים ועוד).
 - לגבי העתיד (תוכל לספר על משהו שלמדת והיית רוצה ליישם לפעם הבאה).

שלב ז - המאזינים לשיחת החוויה משתפים

המנחה מבקש מהלומדים לשתף אחרים במה שלמדו :

- ביחס לתכנים שעלו במהלך תיאור החוויה.
- ביחס לתלמיד ששיתף את האחרים בחוויה.
- ביחס לעצמם.

מהלכה למעשה

1. בנו מאגר היגדים שיכול לסייע במתן משוב על שיחת חוויה ותלו אותו בכיתה.
2. בעקבות שיחות חוויה שקיימתם דונו בהיגדים שהדוברים בוחרים במיוחד/שהדוברים לא בוחרים – מדוע? מה זה מלמד עלינו כדוברים/כקהל מאזינים?
אילו החלטות ניתן לקבל בעקבות מסקנות אלו.
3. בנו כללים לשיתוף בחוויה. מומלץ לנסח ולתלות את הכללים בכיתה ולהוסיף מדי פעם כלל חדש.

"הצלחתה של שיחה איננה בהתגלות
שניותך אלא בהצלחה להביא לגילוי
שניותם של בני שיחך. בסיימם את
שיחתם ובהרגישם מרוצים מעצמם, יהיו
אף מאוד מרוצים ממך" (לה בריור).

מעגל השיח שלנו

רציונל

חוליה מרכזית בשיח היא ההקשבה. "תהליך ההקשבה בנוי ממספר רבדים: הקשבה למילים הנאמרות, פענוח הכוונות שמאחורי מילות השדר, רגישות לרגשות של האדם המשדר, מודעות המקשיב לעצמו, למחשבות ולרגשות שהמשדר מעורר בו ומודעות ל"רעשים", העלולים לשבש את התהליך התקשורתי" (מתוך: דב דרום, 1989). מודל זה המבוסס על כללי השיח המופיעים ב"מעגל הקסם", מהווה כלי לטיפול יכולת ההקשבה על רבדיה השונים, לצד תרגול ופיתוח יכולת ההבעה. כללי שיח קבועים הידועים לכל חברי הקבוצה והשלבים הברורים עליהם שומרים במהלך השיח, יוצרים אקלים נעים ובטוח, שבו מרגישים נוח לשאת ולשוחח. התרגול בקבוצות קטנות (עד 7 לומדים) עשוי לאפשר לכל פרט להתבטא בקבוצה באופן חופשי, מבלי שיקטעו אותו או יפריעו לו במהלך דבריו. ובמקביל מסייע בתרגול הקשבה פעילה ומאפשר ללמוד להתאפק ולא להגיב בטווח זמן סביר. מומלץ להתנסות תחילה במספר כללים מצומצם הנוגעים להקשבה וליכולת ההבעה, ובהדרגה להמשיך ולבחור כללים נוספים.

מטרות

- אימון בשיח תוך שמירת כללים מקדמי שיח.
- טיפוח יכולת ההקשבה וההבעה.

מודל ההפעלה

שיח מובנה המבוסס על "מעגל הקשר/הקסם".

שיח מובנה
באווירה של שיתוף וקרבה

מהלך ההפעלה

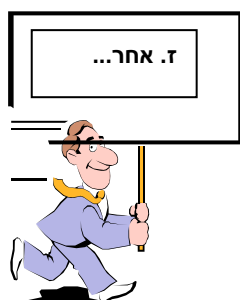
שלב א - פותחים מעגל

א1. יצירת אווירה

המשתתפים מוזמנים לשבת במעגל, תוך יצירת אווירה של שיתוף וקרבה בין חברי הקבוצה (בעזרת האזנה לנעימה מרגיעה, שיר שאחד מחברי הקבוצה מקריא ועוד).

א2. הצגת שבעת כללי השיח במעגל

- הסבר חוקי השיח במעגל תוך דגש כי אין לעבור על החוקים המהווים מעין תמרורים.
- קיום דיון על משמעותו של כל אחד מהכללים שלהלן ובחירת מספר מצומצם של כללים שרוצים לאמץ:

• **הסבר כללי השיח שנבחרו:**

- כלל א:** מיד בתום דבריו של הדובר, פונים לדובר הבא, על-פי סדר הישיבה.
- כלל ב:** יש לשמור על מתן מסגרת זמן שווה לכל דובר, אפשר להשתמש בשעון חול.
- כלל ג:** יש לאפשר לכל משתתף לדבר ללא הפרעות שאלות, הערות, הארות וכו'.
- כלל ד:** יש להאזין לדובר ולהקפיד על שמירת קשר עין.
- כלל ה:** תלמיד שלא מעוניין לשתף את החברים, רשאי לבקש שידלגו על תורו.
- כלל ו:** יש להקפיד על סודיות ולא לשתף אחרים בדברים שעלו במעגל.
- כלל ז:** ניתן לקבוע כללים נוסף/ים שעליהם מחליטים חברי הקבוצה ביחד.

♥ **למנחה:** רצוי למנות מנחה שבפתיחת השיחה יזכיר את הנושא ואת הכללים -
ובמקרה שהכלל מופר, ירים את הכרטיס ובו הכלל שהופר. מומלץ שבהתנסויות
הראשונות המורה תנחה את השיח.

שלב ב - מתייחסים לנושא השיח

ב1. בחירת הנושא לשיח

- בוחרים נושא לשיח. השיח יכול להתנהל סביב נושא לימודי, חברת הלומדים, דילמה,
אקטואליה ועוד. בבחירת הנושא ניתן להיעזר באחת האפשרויות הבאות:
- לפני השיח מעלים המשתתפים מספר הצעות ומקיימים הצבעה לגביהן.
 - בכל פעם ילד אחר, בתורו, מציע את הנושא שעליו תשוחח הקבוצה.
 - המנחה מציע את הנושא.

דוגמאות לנושאים לשיח

- זיכרון שאני נושא אתי ממסיבה שהייתה
- מקום מיוחד שזכור לי מטיול.....
- ירושלים בשבילי היא..... כי.....
- חג..... מתקשר אצלי ל.....
- משאלה / חלום / תכנון שיש לי לקראת... (חופשה, חג, טיול, מסיבה...)
-

ב2. התייחסות לנושא שהועלה בשיח

כל אחד מחברי הקבוצה, בתורו, מתייחס לנושא שנבחר במסגרת הזמן שהוקצבה לו.

מבוסס על "תכנית לטיפוח תקשורת בין-אישית בחינוך היסודי" חוברת 9

החברים האחרים מקשיבים ללא הפרעה.

משתתף המבקש להתייחס, בתורו, לדברי האחרים יכול לומר משפטים כמו:

- "מה שנאמר על-ידי..... מזכיר לי גם אני....."
- "אני מתחבר לדברי..... ורוצה להדגיש כי....."
- "אני חושבת אחרת מ..... כי....."
- "אני רוצה להוסיף על דבריו של....."

שלב ג - מתייחסים לדברי החברים

בתום הסבב הראשון כשכל חברי הקבוצה סיימו לומר את דבריהם עוברים לסבב נוסף, שבו כל אחד מהמשתתפים יכול לבחור להתייחס לדברים שנאמרו על ידי אחד מהחברים במעגל. עליו לפנות לחבר באופן אישי, בצורה לא שיפוטית, כדי לוודא שהוא הבין את המסר העיקרי בדבריו, והאחר ישיב לו בהתאם.

ניתן להשתמש במשפטים כמו:

- "....., מדבריך אני מבין ש....., האומנם?"
- "....., האם התכוונת ל.....?"
- "....., עברת חוויה....., נכון?"

שלב ד - נותנים משוב למנחה

כל אחד בתורו נותן למנחה משוב ענייני על אופן הצגת הנושא ושמירת כללי השיח:

- "....., הצלחת לשמור על הכללים"
- "....., הארת בנימוס לחברים שלא הקפידו על כלל מסוים"
- "....., בחירת הנושא היתה....."
- "....., חשוב שתהיה ערני גם לשמירת הכלל שאומר כי....."
- "....., הרגשתי שלא הקפדת מספיק על הכלל שאומר כי....."

♥ למנחה: בשלבים הראשונים בתרגול המודל, מומלץ שהמורה ידגים מתן משוב.

שלב ה - סוגרים מעגל

כדי לשמור על מסגרת קבועה ונעימה חשוב שתיעשה "סגירה" מסודרת של השיח. הסגירה יכולה להיעשות באמצעות:

- הקראת שיר על -ידי המנחה.
- השמעת שיר.
- אחר...

במליאה

לאחר שכל ילדי הכיתה יתנסו בקבוצות ב"מעגל השיח שלנו", יתקיים דיון במליאה.

נקודות לדיון:

- מהם הגורמים המסייעים לתחושת נוחות במהלך השיח במעגל?
- מהם הגורמים המקשים על תחושת הנוחות במהלך השיח במעגל?
- מהם הרווחים שיש בניהול שיח במודל זה? האם והיכן עוד אפשר להסתייע בהם?
- מהם ההפסדים שיש בניהול שיח במודל זה? איך אפשר להתגבר עליהם?
- מהם הדברים החדשים שלמדנו על תרבות השיח בקבוצה?

מהלכה למעשה

1. העלו רעיונות לגבי חוקים נוספים שכדאי לאמץ ל"מעגל השיח שלנו", שוחחו עליהם והחליטו מה מהם כדאי להוסיף לפינה הכיתתית בנושא.
2. בחרו כלל שבועי שעליו תרצו להקפיד גם בדיונים פתוחים בכיתה או במסגרות אחרות.

צלילי השיח שלנו

רציונל

אווירה פתוחה הנותנת לגיטימציה לדעות שונות ומאפשרת לכל אחד מהמשתתפים להביע את דעתו, תחושותיו ורגשותיו, עשויה לאפשר שיח משמעותי. אולם, אם במהלך השיח יש מי שמשתלט על הדיון, מרים את קולו או כופה את דעתו, הדיון יתרוקן ממשמעות ויהפוך לבמה של קול או קולות בודדים. אופן ההתנהגות של כל אחד מן המשתתפים בשיח משפיע על התפתחותו ועל התקשורת הבין-אישית. שיח, כמו מנגינה, מורכב ממכלול מסרים המובעים בין השאר באמצעות צלילים שמפיקים המשתתפים בעוצמות שונות. חשיבות רבה נודעת לצלילים המתלווים למסר שאנו מעבירים ולאופן קליטתו על-ידי האחר. הצלילים עשויים לחזק את תוכן המסר ולהדגיש אותו, ולחלופין, אם נעשה בהם שימוש לא נכון, הם עלולים להחליש את המסר ואף לבטלו. פעילות זו מאפשרת זיהוי ובחינת הצלילים הנשמעים במהלך השיח, תוך התייחסות לרצף הצלילים שבהם משתמשים, להתאמתם למסר המילולי ולהשפעתם על השיח.

מטרות

- זיהוי הצלילים הנשמעים במהלך השיח ובחינת השפעתם עליו.
- טיפוח היכולת לבחור באופן מושכל בצלילים המתאימים למסר, למטרה, לרעיון.

בחינת צלילי השיח
בזיקה למוסיקה

מודל ההפעלה

בחינת רצף הצלילים הנשמעים בשיח והתאמתם למסר.

מהלך ההפעלה

שלב א - הגדרת הנושא

1. איסוף הצעות לדיון:

איסוף נושאים שיוגדרו כהיגד ברור וקצר או כשאלה שניתן להתייחס אליה. ההצעות יועלו על ידי לומדים, מורים, הורים וכו' ויוכנסו לתוך תיבת "נושאים לדיון".

2. בחירת הנושא לדיון:

בחירה אקראית של אחת מן ההצעות שנשלפה מהתיבה והצגתה בפני הכיתה.

שלב ב - שיחה חופשית בנושא

במהלך 5-10 דקות המוקצבות לדיון חופשי בנושא, רשאי כל אחד מן הלומדים להביע את דעתו בנושא הנבחר תוך התייחסות לדברי האחרים.

♥ **למנחה:** בשלב זה חשוב לאפשר שיחה חופשית ולכן מומלץ להימנע מהתערבות בשיח המתפתח ולהתבונן היטב במה שמתרחש בכיתה ולהקשיב לצלילים/ קולות ו/או רעשים אחרים הנשמעים בשיח.

שלב ג - משוב על האופן בו התנהל השיח

1. חלוקה לקבוצות המציגות את הצלילים שנשמעו במהלך השיח (בשלב ב):
תארו את השיח באמצעות מנגינה שתפיקו ושאותה תציגו במליאה. אפשר להציג זאת באמצעות רקיעות רגליים, מחיאות כפיים, בעזרת כלים מוסיקליים ועוד.
2. השמעת המנגינות שחוברו בקבוצות.
3. נקודות לדיון במליאה:
 - אילו מהמנגינות שהוצגו היו נעימות/בלתי נעימות ומדוע (תוכלו להתייחס להתאמה/חוסר התאמה בין צלילים, לצלילים גבוהים/נמוכים, לקצב אטי/מהיר, לצלילים החלטיים/מהוססים, לקצב שוטף/מקוטע, למנגינה משמחת/עצובה, למנגינה משתלבת/חריגה, למנגינה מרגיעה/תוקפנית ועוד)?
 - מה גרם לכם להפיק דווקא מנגינה זו (תוכלו להתייחס לתהליך שהתרחש בקבוצה מבחינת: מתן זכות דיבור, צעקות, סובלנות, שימוש בפנייה אישית, הקשבה, חוסר הקשבה, האשמות, תוקפנות, החלטיות, זלזול, מילות נימוס ועוד)?
 - מה נדרש מכם כקבוצה כדי להפיק את המנגינה (ההתייחסו לצורך בתיאום, באימוץ/חוסר אימוץ, בהקשבה, בהתחשבות ועוד)?
 - ממה הושפעה המנגינה שנוצרה במהלך השיח? (תוכלו להתייחס לתכנים, לאופן שבו נאמרו הדברים, לשפת הגוף, לתנועות הידיים ועוד).

שלב ד - בחינת הצלילים שנשמעו במהלך השיח

במהלך השיח משמיעים השותפים צלילים שונים חלקם עשויים לקדם מאוד את השיח, חלקם פחות, וחלקם אף עלולים לחסום אותו. חשוב ללמוד לזהות צלילים אלו ולהשתמש בהם על הרצף. קראו את ההיגדים שבהמשך, הקיפו בעיגול את הצלילים שנשמעו במהלך השיח שניהלתם וחשבו: אילו צלילים נשמעו יותר? צלילים מקדמי שיח (מכילים, פותחים, יוזמים וכו') או צלילים חוסמי שיח (שיפוטניים, סוגרים, פסיביים וכו').

3.3.3 אכילת...

3.3.3 שיפוטיות...

יכולים לבוא לידי ביטוי בהיגדים כמו:

זה כיוון שלא חשבתי עליו
זה רעיון שלא חשבתי עליו
יש משהו במה שהוא אומר
אני מסכים עם
זה ממש כיוון יפה

תמיד אתה
שטויות...אתה צריך/לא צריך
זה נכון/לא נכון
זה יפה/לא יפה
מה פתאום?
אתה אף פעם לא

3.3.3 פותחית...

3.3.3 סולרית...

יכולים לבוא לידי ביטוי בהיגדים כמו:

מה דעתך?
אני חושב/מרגיש/רוצה
אני צריך.
למי יש עוד רעיון? מחשבה?
למי יש עוד הצעה?
תוכל לשתף אותנו במחשבות/רגשות/
צרכים/רצונות?

זה לא אפשרי
זה לא מעניין
שמענו מספיק
זה קשה.
זה לא נכון!
ממש הגזמת!
זה לא לדיון

3.3.3 יולאית...

3.3.3 פסיכיות...

יכולים לבוא לידי ביטוי בהיגדים כמו:

הקושי הזה יכול להיות הזדמנות
יש עוד רעיון
אפשר לעשות גם
יש ברעיון הזה הרבה רווחים
מה דעתכם על?
שווה לבדוק גם...
אולי כדאי גם...

אני לא יודע
תגידו לי אתם
לא אכפת לי
אין לי דעה בעניין
אין לי עכשיו רעיון
עוד אין לי עמדה
מה שתחליטו

מהלכה למעשה

החליטו על צלילים מקדמים שהייתם רוצים לאמץ. רשמו אותם על גבי בריסטול, קשטו, תלו
בפינה מיוחדת בכיתה והקפידו להתנהג על-פיהם.

"דממה וצניעות הן
שתי תכונות חשובות
בשיחה" (מונטיין).

מתדיינים באקווריום

רציונל

כדי שדיון יהיה אפקטיבי ומועיל חשוב להכיר את כללי הדיון ואופן ניהולו. פעילות זו נועדה להסב את תשומת לב המשתתפים לאופן ניהולו של הדיון ולא לנושא הנדון. במתודת ה"אקווריום", "הדגים מדברים" ואילו המתבוננים ב"אקווריום" שותקים. מתודה זו מומלצת במיוחד להפעלה בכיתות גדולות, שבהן קשה לערוך סבבים בקבוצות. לאחר כל דיון מנתחים המשתתפים את דרכי הדיון, ונמנעים ככל האפשר מהתייחסות לנושא הנדון. מומלץ להחליף את נושא הדיון ואת ה"דגים" לעתים קרובות.

מטרות

- טיפוח היכולת לנהל דיון מובנה על פי כללים.
- אימון בדיון בנושא שלגביו קיימים חילוקי דעות.

מודל ההפעלה

דיון על נושאים שלגביהם קיימים חילוקי דעות, תוך תצפית על אופן התנהלות הדיון.

מהלך ההפעלה

שלב א - הצגת הנושא

הצגת הנושא לדיון. רצוי לבחור נושא שלגביו קיימים חילוקי דעות למשל:

- האם יש לחייב תלבושת אחידה? מדוע?
- מסיבות יום הולדת בבית: את מי מזמינים? מי מחליט?
- הסעות לבית הספר וחזרה: באיזה סדר עולים, מדוע?

שלב ב - דיון באקווריום

בחרים מספר משתתפים שישבו במעגל פנימי ויתדיינו במשך כ-10 דקות ב"אקווריום". כל אחד מחברי קבוצת ה"אקווריום" יכין לעצמו מספר טיעונים לפני תחילת הדיון. שאר המשתתפים ישבו במעגל חיצוני ויצפו בדיון - לשם מתן משוב, שאילת שאלות, בירור עמדות וכו'. הקבוצה ב"אקווריום" תקיים את הדיון ללא מנחה וללא הנחיות. אפשרות א - כל אחד מהצופים יצפה בכל המשתתפים ביחס להיבט אחד. אפשרות ב - כל אחד מהצופים יצפה במשתתף אחד ביחס לכל ההיבטים.

כרטיס תצפית לצופה 1

האם המתווכחים הקשיבו זה לדבריו של זה? ציין ביטויים מילוליים וגופניים שנצפו.

כרטיס תצפית לצופה 2

האם היו תופעות של השתלטות על הדיון? התייחס לטון הדיבור ולמשך זמן הדיבור.

כרטיס תצפית לצופה 3

האם היו במהלך הדיון ביטויי נימוס והתחשבות? ציין ביטויים מילוליים ואחרים שנצפו.

כרטיס תצפית לצופה 4

האם היו תופעות של התפרצויות לדברי אחרים? ציין את אופן ההתפרצות ותוכנה.

כרטיס תצפית לצופה 5

האם היה שימוש בלשון גנאי, פגיעות, עלבונות? צטט את הדברים.

כרטיס תצפית לצופה 6

האם הדוברים התייחסו זה לדברי זה?

שלב ג - משוב מן התצפיתנים

- כל אחד מן התצפיתנים ידווח על אודות תוצאות הצפייה.
- האם החברים ששוחחו הקשיבו זה לזה? כיצד? למה זה תרם? מה היו הקשיים?
- מה סייע לקדם את הדיון? מה אפשר ללמוד לכך.

מהלכה למעשה

החליטו על כלל אחד שקידם את הדיון. רשמו אותו בגדול ויישמו אותו בכיתתכם.

"שיחה טובה מטשטשת
הבדלים ומבקשת הסכמה"
(עמוס ב. אלקוט).

מה הבעיה!?

רציונל

דרך טובה לברר בעיה היא לשוחח על אודותיה בניסיון אמתי לנתח עובדות, לברר נקודות מבט שונות מתוך אווירה של כבוד לדעות מגוונות של הזולת ולהביע השקפות תוך רצון להגיע לפתרונות הטובים ביותר לבעיה מסוימת. הדגש בשיחה על אודות בעיה מושם על ניתוח אובייקטיבי, על מחשבה בהירה, על ניסוח רעיונות תוך הבנה כי אין אדם היודע את התשובה הנכונה לכל שאלה ושניסיונם האישי של משתתפים בעלי עבר שונה ודרכי חשיבה שונות, המובא לדיון ולניתוח במסגרת הקבוצה, עשוי לקרב להבנה טובה יותר של הבעיות ולמציאת הפתרון הטוב ביותר.

שיחת בעיה מטרתה איתור בעיה והעלאת פתרונות להתמודדות עמה. לרוב, כשאנו נתקלים בבעיה, אין אנו עוצרים כדי לנסות להגדירה אלא מנסים מיד להתמודד עמה, המודל שלפנינו מציע שלבים מובנים ליצירת דיאלוג סביב הבעיה. בחינת האירוע מזווית הראייה של השותפים השונים והאופן שבו הם מגדירים בעיה משפיע על דרך החשיבה על הבעיה.

מטרות

- פיתוח היכולת לנהל שיח משתף סביב זוויות ראייה שונות.
- פיתוח היכולת לנהל שיח ולקבל החלטה מושכלת באמצעות תהליך מובנה.

מודל ההפעלה

שימוש בקומיקס כנקודת מוצא לניהול שיחת בעיה.

ניהול שיחת בעיה
בזיקה לאירוע בית ספרי

מהלך ההפעלה

שלב א – הצגת האירוע

זוג שנבחר מראש (בסבב), מציג בפני המליאה אירוע קבוצתי, כיתתי וכו' שבמרכזו בעיה. הוא יכול להציג זאת באמצעות: מלל, המחזה, שיר/סיפור, קטע מסרט, צילום, ציור, קומיקס ועוד.

לשכת המנכ"לית
האגף לתכנון ופיתוח תכניות
המינהל הפדגוגי, אגף א' לחינוך יסודי
המחלקה לחינוך לחיים בחברה
חשוב לתאר את סיפור הרקע של האירוע שבמרכזו הבעיה, תוך התייחסות למקום, לזמן, לסיבות, למעורבים, לתדירות הבעיה וכו'.

לצורך ההדגמה נתמקד בתיאור אירוע באמצעות קומיקס המשלב איור ומלל; ניתן לבקש מהלומדים לצייר את הקומיקס ולהציגו בעזרת שקף או בריסטול. השימוש בקומיקס מסייע להתבונן על הבעיה כפי שהיא נתפסת על ידי השותפים.

ובדוגמה שלנו :

סצינה א - בכיתה :

שני ילדים צעירים יושבים בשיעור ואומרים זה לזה : "צריך להתכונן, עוד רגע צלצול, חייבים לתפוס את המגרש".

סצינה ב - במדרגות :

שני ילדים בוגרים מתבוננים בצעירים שרצים עם הכדור ואומרים זה לזה בחיוך "הם שוב לא מבינים שאנחנו הגדולים פה והמגרש שלנו..."

סצינה ג - במגרש :

הילדים הצעירים עומדים בצד ובוכים : "שוב לקחו לנו את המגרש וחטפו לנו את הכדור". הגדולים משחקים כדור-רגל בהתלהבות.

סצינה ד - ליד מגשרים צעירים / מורה תורנית :

הילדים הצעירים והבוגרים עומדים זה מול זה ומספרים למגשרים/למורה :
הצעירים : "גם אנחנו רוצים לשחק כדורגל".
הבוגרים : "כל כך הרבה זמן חיכינו להיות הבוגרים".

שלב ב - הבעיה

ב1. זיהוי השותפים לבעיה:

הלומדים מציינים את השותפים הגלויים והסמויים (שנוכחים ושאינם בהכרח נוכחים פיזית) באירוע? בדוגמה שלעיל שותפים: ילדים בוגרים, צעירים, מורה תורנית, מגשרים צעירים, מנהלת, הורים ועוד.

ב2. הגדרת השאלה המרכזית:

כל קבוצת לומדים מייצגת את אחד השותפים שהוזכרו, מנסחת את השאלה המרכזית המעסיקה את השותף שאותו הם מייצגים, מציגה למליאה ורושמת על הלוח.

בדוגמה שלנו - נקודות הראות השונות:

ילדים בוגרים – "למה הקטנים חייבים לשחק דווקא במגרש הזה, יש להם פינות אחרות!"
ילדים צעירים – "למה הגדולים תמיד משתלטים על המקום שלנו ולא נותנים לנו לשחק?"
מגשרים צעירים – "איך אפשר למנוע מריבות במגרש כל כך קטן שכולם רוצים אותו?" ועוד...

ב3. מציאת הציר המשותף של נקודות הראות:

מציאת הציר המשותף (האינטרס) שחוזר בדיווח של נציגי הקבוצות השונות.

ובדוגמה שלנו -

הציר המשותף שעלה בגלוי בדברי המשתתפים הוא "הרצון להשתמש במגרש בהפסקה".

ב4. הגדרת הבעיה שבה רוצים לטפל:

בשלב זה הקבוצה מחליטה על הגדרת בעיה אחת סביבה תתנהל שיחת הבעיה.

ובדוגמה שלנו -

"מה ניתן לעשות כדי שכל ילדי בית הספר יוכלו לשחק באותו מגרש בהפסקה?"

שלב ג – העלאת אפשרויות מגוונות לפעולה

1. יצירת אווירה פתוחה ומקבלת

בשלב זה חשוב מאוד ליצור אווירה פתוחה ומקבלת, המאפשרת לכולם להעלות הצעות שונות, גם אם לכאורה הן אינן נראות מעשיות. יצירת האווירה יכולה להיעשות באמצעות: שינוי במקום הישיבה, השמעת מוסיקה, קריאת שיר, דמיון מודרך ועוד.

2. קביעת כללים שיאפשרו ניהול שיח מקדם

ניתן להיעזר בכרטיסיות הבאות ומהן לבחור בכל פעם מספר כללים שאותם מתכוונים לתרגל: שמירה על קשר עין עם כל מי שמעלה רעיון / שימוש בשפת גוף מפגינה התעניינות / הנהון / התייחסות בגובה העיניים / שימוש במשוב חיובי / הבעת רגשות חיוביים / מחיאת כף לכל רעיון שעולה ועוד.

3. סיעור מוחין להעלאת אפשרויות מגוונות לפעולה

בשלב זה המשתתפים מעלים רעיונות שונים כדי להתמודד עם הבעיה שהוגדרה: כדי שכל ילדי בית הספר יצליחו לשחק במגרש במהלך ההפסקה אפשר....

כדי שכל ילדי בית הספר יצליחו לשחק

במגרש במהלך ההפסקה אפשר

להלן אוסף רעיונות המאפשרים להתמודד עם הבעיה:

- לקבוע כללים לשימוש במגרש.
- להשתמש במגרש למשחקים שמאפשרים ליותר ילדים לשחק במגרש.
- לחלק את המגרש לשכבות הגיל השונות.
- לצאת להפסקות בזמנים שונים.
- לרצף חלקים נוספים בחצר בית הספר כדי שישמשו כמגרש.
- לחלק את המגרש כך שכל חלק לחוד ייועד למשחק אחר ועוד.

שלב ד – בחינת האפשרויות שהועלו

11. בחינת היתרונות והחסרונות של אפשרויות הפעולה

כל קבוצה תקבל את אחת האפשרויות שהועלו ותבחן את היתרונות והחסרונות שלה, תוך שמירה על כללי השיח שהוגדרו (מומלץ לעשות זאת באמצעות שקף, כדי להקל על ההצגה והריכוז במליאה).

בחינת אפשרויות הפעולה

הערות	חסרונות	יתרונות	פעולה אפשרית

במהלך בדיקת אפשרויות הפעולה ניתן להתייחס לנקודות כמו:

במי זה תלוי? מה המשאבים הנדרשים? מהם האילוצים שיש להביא בחשבון? עד כמה אפשרות זו נותנת מענה לבעיה שהוצגה? מהם הקשיים הצפויים ביישום האפשרות? ועוד.

22. המלצה על אפשרות הפעולה

חברי הקבוצה יחליטו האם הם ממליצים על יישום אפשרות הפעולה שבחנו ומדוע?

שלב ה – החלטה על פעולה

- נציג מכל קבוצה יציג את המלצת חבריו במליאה.
- חברי המליאה בוחרים את הפתרון/ות היישימים ביותר.
- חברי המליאה מתכננים את ביצוע ההחלטה שהתקבלה (יש להתייחס לחלוקת התפקידים וללוח הזמנים).

נקודות לדיון

- כיצד כל שלב במבנה של שיחת בעיה קידם אותנו לקראת מציאת פתרון לבעיה?
- מה היו מאפייני השיח בכל אחד מהשלבים?
- מה הייתה תרומתו של כל אחד מן השלבים בשיח למציאת הפתרון המוסכם?
- אילו גורמים חשוב להביא בחשבון כשמגדירים בעיה?
- האם ניתן לוותר על שלב מסוים במודל שהתנסתם בו? מדוע?

מהלכה למעשה

- בעקבות ההתנסות, אילו נהלים לטיפול באירוע בעייתי הייתם ממליצים לאמץ?
- מהי המחויבות של הלומדים לגבי טיפול בבעיה?

"כשם שפרצופו של חברך אינו דומה
לשלך, כך דעותיו של חברך אינן
חייבות להיות דומות לדעותיך"
(על-פי ר' מנחם מנדל מקוצק).

בניית טיעון מבוסס והצגתו בעקבות קטעי מידע

רציונל

פעמים רבות פרט או קבוצה נדרשים לנהל שיח על אודות נושאים השנויים במחלוקת. על מנת שהשיח יתנהל בדרך מובנית, רציונלית, הוגנת ומשתפת, הם נדרשים לבנות טיעון. טיעון הוא סוגה, שבה מציגים עמדה, השקפה או דעה. במהלך הפעילות הלומד מוזמן להכיר ולהתנסות בניהול שיח בשאלות שנויות במחלוקת. המודל המובא להלן מציע דרך שבה המשתתפים לומדים כיצד לבנות עמדה. הם לומדים את חשיבות ביסוס הטענות ומתבקשים להביא נימוקים ודוגמאות המבוססים על עובדות ולסכם את הטיעון ו/או להציג מסקנות והמלצות העולות מהנתונים שהוצגו בגוף הטיעון. **הצגת הטיעון** יכולה להתבצע במסגרות שונות, בפעילות הבאה היא תוצג בבימת דיון.

מטרות

- טיפוח היכולת לבנות טיעון רציונלי, מנומק ומוכח.
- טיפוח יכולת הפרט להציג את טיעונו בבימת דיון.
- פיתוח היכולת לדון בנושאים שונים תוך נימוס, כבוד וסובלנות.

שיח מובנה

בזיקה לבניית טיעון

מודל ההפעלה

שיח מובנה לבניית טיעונים מבוססים ולהצגתם בבימת דיון.

מהלך ההפעלה

שלב א – מתכוננים לקראת שיח מובנה

א. בחירת הנושא

אפשר ורצוי לשתף את הלומדים בבחירת נושא רלוונטי השנוי במחלוקת. נושא מתאים הוא נושא שבו מעורבים מספר גורמים שיש להם נקודות הסתכלות שונות על הנושא הנדון. חשוב לנסח את הנושא בצורת היגד או שאלה. לצורך הדוגמה בחרנו לעסוק בנושא המעסיק לומדים רבים בבתי ספר שונים: **"פינת חי בכיתה/בבית-הספר – בעד או נגד?"**

א2. העלאת זוויות ראייה אפשריות לבחינת הנושא

המנחה ו/או התלמידים יעלו מגוון זוויות ראייה אפשריות לבחינת הנושא.

♥ אפשר לבחון כל נושא מנקודות מבט שונות, ולכן - חשוב לזהות אותן ולהבין שכל אחד בא מעולמו/ מנקודת מוצא אישית שונה. ראייה זו מאפשרת להרחיב את תחומי ההתייחסות לנושא ולנהל שיח סביב דעות שונות, ללא שיפוט. כמו כן, בדרך זו ההחלטה שמתקבלת מביאה בחשבון מגוון רחב של היבטים.

בנושא הקמת "פינת חי" אפשר לזהות נקודות מבט של: ילדי הכיתה/בית-הספר, וטרינר, אחראים על פינת החי, פסיכולוג ועוד.

בררו מהם האינטרסים שיכולים להיות לכל אחד מהגורמים המעורבים:

- **לילדי הכיתה** – שהילדים יהיו שמחים, שיהיה להם מעניין בהפסקות...
- **למורים מבית הספר** – שלילדים יהיה טוב, שהילדים יגלו אחריות...
- **לוטרינרים** – שבעלי חיים לא יסבלו, שבעלי החיים יגדלו בתנאים טבעיים...
- **לאחראים על פינת החי בבית-הספר/בכיתה** – שהפינה תהיה נקייה, שהתורנים יטפלו בחיות גם בחופשות, שהמתקנים יהיו תקינים, שיהיה תקציב להקמה, לתחזוקה ועוד.
- **לפסיכולוגים** – שהילדים יהיו מאושרים, שהם יפתחו קשרים טובים עם החיות...

א3. בחירת קטעי מידע על אודות הנושא

המנחה ו/או הלומדים אוספים קטעי מידע בנושא.

בקבוצה

- כל קבוצה מקבלת מספר קטעי מידע המיוחסים לאחד הגורמים המעורבים בעניין (לדוגמא: מאמר הנכתב על ידי פסיכולוג, חוות דעת של ווטרינר ועוד).
- חברי הקבוצה קוראים את קטעי המידע ובוחנים את נקודות המבט שעלו.

להלן קטעי מידע שנגזרו מתוך אתרים שונים (לומדים מיומנים באיתור מקורות מידע מגוונים, יביאו מקורות מידע באופן עצמאי):

כיום, בבתים רבים יש חיות מחמד, אנשים רבים חשים בצורך בקשר ובמגע עם בעלי החיים. חיות מחמד מספקות לאדם אהבה ללא תנאי, מעניקות לו תחושה של קרבה, תחושת ביטחון ומקור גאווה. הן תורמות לפיתוח תחושת האחריות, לדימוי ולערכה העצמית, לתחושת שליטה וסיפוק. מחקרים הראו שבעלי חיים גורמים לתחושת רגיעה, מפחיתים לחץ וחרדה, ומשפיעים בצורה חיובית על תחושות של הנאה, אושר ומפחיתים תחושות של בדידות ודיכאון.

חיות המחמד משמשות לילד כחבר, מעניקות לו אהבה ומשתפות עמו פעולה. הן מלמדות אותו לתת ולקבל אהבה, להעניק רוך וחום, להגיב להבעות ולקולות שלהן ולגלות אחריות. הן מפגישות אותו עם מצבים חדשים, עוזרות לו לגלות את הסביבה ולהכיר מושגים כמו: מחלה, מוות, היריון. אולם ישנם מקרים רבים שחיות בורחות מפינת החי. האם ניתן לטעון שבעל חיים שכיף לו בפינת החי יברח? זה אישור נוסף שבעלי חיים לא נהנים כאשר הם כלואים בשטח קטן ומוחזקים כצעצועים.

השליטה של הילד על הקשר עם החיה ויכולתו לספק את צרכיה הפיזיים, עשויות לגרום לו אושר, הנאה ותחושת הזדהות. החיה יכולה להוות השלמה או תוספת לקשרים בין-אישיים, כמו גם חברה למשחק ולשיחה ומקור לתמיכה ולביטחון חברתי. נוכחות החיה משפיעה גם על בריאותם של האנשים בסביבה. היא מביאה לירידה בלחץ הדם ובקצב פעימות הלב. אצל אנשים שאימצו חיות מחמד התגלו פחות בעיות בריאות (כאבי ראש, אלרגיות, כאבי גב, שפעת, מיחושים ועוד). אולם יש אנשים שיש להם אלרגיה לפרווה של בעלי חיים.

לילדים יש משיכה טבעית לבעלי חיים, הם יוצרים בקלות תקשורת אתם ומפתחים רגש כלפיהם. הילדים מנהלים דיאלוג עם בעלי חיים ומספרים להם על חוויותיהם. הם מנסים לחשוב מה בעל החיים אומר? איך הוא מרגיש? מה הוא היה רוצה? ובכך הם מפתחים את דמיונם. נוכחותו של בעל חיים מושכת תשומת לב ותגובות מהסביבה, ונותנת לבני האדם "תירוץ" לפתוח בשיחה נוחה ולא מחייבת; כך מהווה בעל החיים מעין גשר ליצירת אינטראקציות חברתיות. יש ילדים שמפחדים מהחיות וכשמביאים אותן לכיתה או לבית-הספר, הם מתקשים לתפקד.

בפינת החי החיות נמצאות במצב לא טבעי. בטבע בעל החיים חי בהתאם לאופיו ולצרכיו: הוא צד את מזונו כאשר הוא רעב, הוא חי במסגרת המוכרת לו (משפחות, להקות, עדרים), הוא מפתח את חושיו... ואילו בשבי (בכלוב / בפינת חי / בגן חיות) בעל החיים נשלט לחלוטין על-ידי האדם. הוא זה שקובע עבורו את סדר היום: מה ומתי יאכל, היכן יחיה (בכלוב גדול/קטן) עם מי יחיה (עם בעל חיים מאותו המין / או עם חיה אחרת). החיות בשבי חשופות לפחות סיכונים מאשר בטבע, אבל ילדים לעיתים אינם יודעים כיצד לטפל בחיות. הם נוהגים להאכילן אוכל רב מדי וכך מסכנים את חייהן. הם נכנסים לכלוב ולא מודעים לכך שגם החיות מפחדות. לא תמיד מסוגלים בתי-ספר מסוגלים להעניק לחיות טיפול ראוי. תקציב פינת החי מורכב מתקציב ההקמה, מכסף עבור רכישת כלובים מתאימים, רכישת מספיק חיות כדי שהחיות לא יהיו בודדות, וכן תקציב עבור טיפול רפואי מתאים - החיות צריכות לעבור טיפולים רפואיים, לקבל חיסונים ולא תמיד יש מי שיעשה זאת.

להרחבה ולהעשרה:

- תרומת בעלי חיים לבני האדם - www.petnet.co.il/animalsoc
- ניהול פינת חי בבית-הספר - www.tzafonet.org.il/kehil/reshet/dekel-tochnit.htm
- חיות מחמד כאמצעי טיפולי - www.rakefet.karmiel.k12.il/balhi/baalei_jaim.htm
- לגדל חיות ולגדול עם חיות ופינות חי - www.pinat-hay.com
- פורטל לזכויות בעלי-חיים - www.anonymous.org.il
- פינת החי – מקור להנאה או לסבל? www.patuah.israel.net/paper2003/pinathay.htm

שלב ב - פועלים בהתאם למודל לבניית טיעון מבוסס

כל קבוצה בונה את הטיעונים על פי השלבים הבאים:

פתיחה

הסבר: אמירה ראשונית כוללת
המתייחסת לנושא.

הדוגמה: "אני מדבר מנקודת מבטו של הפסיכולוג".

דוגמאות נוספות: "נשאלת השאלה.....?"

"בהתייחס ל..... ברצוני לומר ש....."

"בניגוד לטענה האומרת ש....., ברצוני להציג טענה אחרת..."

הטענה

הסבר: בהסתמך על קטעי המידע,
הצגת דעה, אמירה החלטית בנושא
התומכת/שוללת את הנושא.

הדוגמה: "אני טוען שבעלי חיים יכולים לסייע לתקשורת

בין-אישית בקרב הילדים".

דוגמאות נוספות: "דעתי בעניין זה היא.....", "אני מאמין ש..."

"אני מצדד בתומכים/במתנגדים ב....."

הנמקת הטענה וביסוסה

באמצעות דוגמאות

הסבר: מתן נימוקים התומכים
בטענה, תוך שימוש בדוגמאות.

הדוגמה: "הסיבות לכך שבעלי חיים תורמים לתקשורת

הם: ולצורך הוכחת העניין, הבאתי את הסיפור של....

שמלמד כי בזכות פינת החי הפכו להיות חברים".

דוגמאות נוספות: "להלן מספר נימוקים ... בנוסף לכך ...

"הסיבות לכך ש... הם.... וכדי להוכיח את דבריי, אציג תרשים".

"הנה תמונה המוכיחה זאת היטב".

סיכום הטיעון ומתן המלצה

סיכום הטיעון, הצגת המסקנות
ומתן המלצה.

הדוגמה: "לסיכום, אני טוען שבעלי חיים יכולים לסייע

לתקשורת בין-אישית בקרב הילדים".

דוגמאות נוספות: "המלצתי היא... מסקנתי היא... ניתן לומר ש...

מכל האמור ניתן לקבוע...

שלב ג – הצגת הטענות על פי המודל של בימת דיון

כל קבוצה בוחרת שני נציגים : אחד שיציג את הטענות "בעד" והשני שיציג את הטענות "נגד".
כל מציגי הטענות "בעד" מתיישבים בצד אחד ומציגי הטענות "נגד" יושבים בצד שממול.
הכיתה בוחרת יושב ראש שינחה את הדיון ויציג את הנושא ואת הדמויות, ייתן רשות דיבור
למשתתפים, יסכם ויערוך הצבעה על ההצעות שיועלו. כל שאר הלומדים הופכים לקהל.

מבנה הדיון:

המנחה יושב במרכז, כשמימינו יושבים כל טועני ה"בעד" ומשמאלו טועני ה"נגד".

מהלך ההנחיה:

1. המנחה מציג את נושא הדיון ואת המשתתפים בו, ומבקש מהקהל להקשיב ולרשום שאלות שעולות במהלך הדיון.
2. המנחה נותן את רשות הדיבור לנציגי הדמות הראשונה : לטוען "בעד" ואחריו לטוען "נגד". בסבב השני תוצג הדמות השנייה : הטוען "נגד" יתחיל ואחריו יעברו לטוען "בעד" וכך הלאה עד שכל הטוענים סיימו את טיעוניהם.
3. המנחה יאפשר לקהל להפנות שאלות, בצורה מסודרת, לכל אחד מהטוענים, כשהוא מבקש מהטוען להשיב לשואל (הטוענים האחרים יכולים גם הם להשיב לשואל).
4. כשמסתיימות השאלות או הזמן שהוקצב, המנחה יכריז על שלב קבלת ההחלטה.
5. קבלת ההחלטה יכולה להיעשות על-ידי הצבעה במקום, או במועד מאוחר יותר.

נקודות לדיון לאחר הצגת הטענות בבימת הדיון:

1. **הטענות:** האם היו ענייניים, האם הם אורגנו ברצף הגיוני.
2. **הצגת הדברים:** השימוש בשפת הגוף ובקול, גיוון, עוצמה, הדגשים, דיבור ברור ובטוח.
3. **זוויות ראייה:** אילו זוויות ראייה התחדשו או התחדדו לגבי נושא הדיון?
4. **עמדות:** האם הדיון גרם לשינוי בעמדות או לחיזוקן? מדוע?
5. **מילוי תפקיד:** האם היה קושי בתפקיד שקיבלת? (כטוען, כמנחה, כיושב בקהל) מדוע?

מהלכה למעשה

- בחרו אירוע, נושא, סוגיה או דמות מתוך הנושאים שאתם לומדים.
 - הציגו את הנושא, חדדו את השאלה, בנו טענות וערכו בימת דיון.
- להלן נושאים לדוגמה : בימת דיון אחת לחודש - בעד ונגד ; מלוכה בישראל – בעד ונגד ;
עונשים כיתתיים – בעד ונגד ; שיתוף תלמידים בהחלטות כיתתיות – בעד ונגד.

"טובה לשון רכה"
ממתנה טובה" (חכם).

"שבעה דברים בחכם" (אבות ה', משנה ז') ניהול שיח על-פי מקורות היהדות

רציונל

השיח עומד בבסיס הדיון המשנאי והתלמודי. כשם שחז"ל עסקו במגוון ההתנהגויות של האדם בחיי היום-יום שלו, על-פי הערכים שמציבה לנו התורה, כך הם עוסקים בנושא השיח ומייחסים לחכם שלמד ורכש מעלות שכליות התנהגויות מסוימות; היפוכן של התנהגויות אלה מיוחסות לגולם (מתוך המאירי; רמב"ם).

מטרות

- העלאת המודעות לחשיבות השיח המקדם בזמן לימוד ב"חברותא" וב"חבורה".
- לקיחת אחריות אישית על הלמידה וההתנהגות במהלך שיח.

ניהול שיח

בזיקה למסכת אבות

מודל ההפעלה

שיח ב"חברותא" וב"חבורה" לשם בחינת היבטים שונים בניהול השיח.

מהלך ההפעלה

בזוגות

שיח ב"חברותא"

1. המשתתפים מתחלקים לזוגות לצורך "לימוד בחברותא".

הידעת? שתיים משיטות הלימוד הנהוגות בישיבות הן לימוד ב"חברותא" - בזוגות או ב"חבורה" - קבוצות בנות 3-6 לומדים.

מטרת הלימוד היא ניתוח סוגיה לעומקה תוך עיון בפרשנות. ליבון החומר הנתון תוך דיון בין הלומדים מעלה שאלות כחומר למחשבה, כאשר אחד מחווה את דעתו על דברי השני.

2. קריאת המשנה מפרקי אבות, פרק ה', משנה ז':

"שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם. החכם אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה; ואינו נכנס לתוך דברי חבריו; ואינו נבהל להשיב; שואל כעניין ומשיב כהלכה; ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון; ועל מה שלא שמע אומר: לא שמעתי; ומודה על האמת".

3. ניהול שיח בהתייחס להיבטים הבאים:

- אילו היבטים הקשורים לשיח עולים במשנה (תוכלו להתייחס להיבטים כמו: הקשבה, שאילת שאלות ענייניות, מתן תשובות ענייניות, שטף, מתן כבוד ועוד)?
- מה מתוך ההיבטים שמצאתם עשוי לקדם את השיח ומה עלול לבלום אותו? מדוע?
- מה מתוך ההיבטים האלה הייתם רוצים שיאפינו את השיח ביניכם? ואילו היבטים הייתם מעדיפים שלא יאפינו את השיח ביניכם?
- האם היבטים אלה באו לידי ביטוי גם בשיח הזוגי שניהלתם ביניכם? כיצד?
- כיצד כל אחד מכם יכול לתרום לשיח מקדם?
- קבעו כללי התנהגות לשיח.

בקבוצה

שיח ולמידה בחבורה בעקבות השיח בחברותא

כל שלושה זוגות שלמדו בחברותא יוצרים "חבורה":

שלב א

- כל זוג מציג בפני חברי הקבוצה את כללי ההתנהגות בשיח כפי שנקבעו בחברותא.
- הקבוצה מנהלת שיח המברר מה מתוך הכללים שנקבעו בידי הזוגות מקובל על כל ה"חבורה".

שלב ב

- קראו את פירושו של ר' עובדיה מברטנורא המביא חיזוק מן התנ"ך לכל אחת מן ההתנהגויות המתוארות במשנה.
- התייחסו לכך בטבלה הבאה וציינו כיצד תוכלו ליישם התנהגויות אלה בשיח הכיתתי:

ההתנהגות	היישום בתנ"ך (פירוש ברטנורא)	היישום בשיח הכיתתי (כללים שקבענו)
אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה		
אינו נכנס לתוך דברי חבריו		
אינו נבהל להשיב		
שואל כענין ומשיב כהלכה		
אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון		
על מה שלא שמע אומר: לא שמעתי		
מודה על האמת		

במליאה

- דיווח על יישום ההתנהגויות בשיח הכיתתי.
- הצגת התוצרים על-ידי נציגי הקבוצות.

נקודות לדיון:

- האם הדיון בחברותא סייע בהבנת המשנה? כיצד?
- האם נהניתם ללמוד בדרך זו? ממה במיוחד? מדוע?
- "מעשה אבות סימן לבנים" - האם ניתן ליישם את הנחיות חז"ל לניהול שיח מקדם גם בימינו? כיצד?

מהלכה למעשה:

- בחרו שלושה כללים ליישום בשיח הכיתתי בתקופה הקרובה (ניתן להתייחס למשימות לימודיות, להפסקה, לדיון לצורך קבלת החלטות כיתתיות).
- כתבו את הכללים ותכננו את יישומם.

תודתנו לגב' רבקה צ'רקה, מפקחת ארצית לחינוך לחיים בחברה ובמשפחה בחמ"ד.

"יופי הדיבור הוא הכוח לתרגם
את האמת לשפה המובנת לאדם
עמו אתה מדבר" (ראלף וולדו
אמרסון).

שיח ושיג

רציונל

הדיון המובנה מהווה מסגרת להגברת המודעות לחשיבות המילה המדוברת, הטיעון ההגיוני והמבוסס, ההקשבה המדוקדקת והתשובה העניינית. יש בו איזון בין שני צדדים - לדבר ולהקשיב, לקלוט ולענות, להתייחס בכבוד לדעה של היריב אך לנתח אותה היטב כדי לעלות על נקודות התורפה, להתייחס ברצינות לקהל, לפנות אליו בצורה מכובדת ולשכנע אותו להצביע בעד/נגד ההצבעה.

הנושא המוגדר, הזמן הקצוב, סידור האולם, התפקידים וסדר הדיון הברור, כל אלו מהווים מסגרת מתאימה לכל תוכן וניתנים לשילוב בכל שיעור כדי לחדד נושא מסוים או לסכמו. זוהי שיטה לבדיקת עמדה, דעה, בצורה מסודרת המחייבת הכרעה, שכן בסוף כל דיון מתקיימת הצבעה, ואין נמנעים - רק תומכים ומתנגדים.

מטרות

- טיפוח יכולת ההבעה בעל-פה.
- טיפוח כבוד הדדי בשעת השמעה והקשבה לדעות מנוגדות.

ניהול שיח בזיקה
לבית המחקקים
בעת דיון בהצעת חוק

מודל ההפעלה

בחינת נושא שנוי במחלוקת תוך השמעת טיעונים באופן מובנה.

מהלך ההפעלה

שלב א - מתכוננים לקראת הנושא

א1. בחירת הנושא לדיון והגדרתו

- המשתתפים יעלו אוסף של רעיונות לנושאים המעניינים אותם.
- נציגי התלמידים יבדקו האם ישנם מספיק חומרים להצגת טיעונים שונים.
- הנושא יוגדר בצורה קצרה ועניינית.

א2. בחירת צוותי הדיון

בשלב הראשונים כדאי לבחור תומך יחיד ומתנגד יחיד (בהמשך ניתן להגיע לשלב שבו יש ארבעה תלמידים בכל צד: כשהראשון – מביא את הטענות המרכזיים, השני – את הדוגמאות, השלישי – מציג נימה של הומור והפגת המתח, והרביעי – מסכם).

3א. הכנת הדיון

כשיש יותר מתומך/מתנגד אחד, יש חשיבות רבה מאוד לעבודת הצוות והכנת הדיון בין המשתתפים כדי ליצור תיאום והמשכיות בהצגת הדברים.

שלב ב - מסדרים את האולם על-פי כללים קבועים

1ב. נושא הדיון

יש לתלות את נושא הדיון באופן בולט, למול עיני הקהל המשתתף בדיון.

2ב. צורת הישיבה על הבמה

שולחן יושב הראש

שולחן מרכזי עם כיסא ליושב הראש. על השולחן יונחו: נייר וכלי כתיבה לכתיבת הערות במהלך הנאומים, שעון למדידת זמן הנאומים, ופעמון כדי לסמן שהזמן עבר.

שולחן התומכים

לימין יושב הראש יעמוד שולחן התומכים וכן יוצבו כיסאות בהתאם למספר המשתתפים (התומך הראשון יושב קרוב ליושב הראש, ומסכם הדיון רחוק ממנו).

שולחן המתנגדים

לשמאל יושב הראש יעמוד שולחן המתנגדים וכיסאות (המתנגד הראשון יושב קרוב ליושב הראש והמסכם - בסוף השולחן).

3ב. צורת הישיבה של הקהל

הקהל יושב מול הצוותים על כיסאות המסודרים בשני גושים שווים, עם מעבר ברור באמצע, כשבתחילת הדיון אין משמעות לסדר הישיבה וכל אחד יכול לשבת היכן שירצה. **השופטים** יושבים ליד שולחן המוצב מאחורי הקהל (כדי להכריחם להישמע היטב). בסוף הדיון השופטים ידרגו את הדוברים ויערכו משוב על תוכן הדיון ורמתו.

שלב ג - מנהלים דיון

1ג. ברכת פתיחה של יושב הראש

יושב הראש נעמד ומברך את הבאים, מציג את הנושא לדיון, מגדיר את הכללים ומסמן על תחילת הדיון. הוא קורא לנואמים לפי הסדר שלהלן ומודה להם בסוף כל נאום.

2ג. דובר ראשון - הצגת הטיעונים המרכזיים

יושב הראש פונה לתומכים ואומר: "לרשות כל אחד מכם מוקצות עד שבע דקות; תפקידכם להגדיר את המושגים, להסביר את עמדת הצוות ואת **הטיעונים המרכזיים** ולהסביר איך שאר חברי הצוות יבנו את ההגנה. התומך הראשון מתבקש להציג את עמדתו ולאחריו המתנגד הראשון".

ג3. דובר שני - הצגת דוגמאות

יושב הראש מודה למציגי הטיעונים, פונה לבאים אחריו ואומר: "לרשות כל אחד מכם חמש דקות; תפקידכם להביא **דוגמאות** לחיזוק עמדת הצוות ולענות במידת האפשר לטיעונים שהועלו בשלב הראשון".

ג4. דובר שלישי - הכנסת נימה קלילה לדיון וניתוח עמדת היריב

יושב הראש שוב מודה לדוברים הקודמים, פונה לבאים בתור ומבהיר: לרשות כל אחד מכם שלוש דקות. תפקידכם להכניס נימה קלילה לדיון ולנתח את עמדת היריב.

ג5. הזמנת הקהל להשתתף בדיון

בשלב זה יושב הראש קם, מודיע שתם השלב הראשון ו**מזמין את הקהל להשתתף** בדיון. הוא רושם את שמות אלה המבקשים רשות דיבור וקורא להם, אחד אחרי השני לומר את דבריהם במהלך דקה אחת עד שתיים. אם הדובר "בעד" - הוא קם ועומד לימין יושב הראש, אם הוא "נגד" - יעמוד לשמאלו (שלב זה עד 12 דקות).

ג6. דובר רביעי - סיכומים

יושב הראש קם, מודה לקהל ופונה למסכמי הדברים, מסכם דברי המתנגדים **מסכם** ראשון ואחריו מסכם התומכים. הוא אומר להם: "לרשות כל אחד מכם חמש דקות, אין להביא חומר חדש שלא הובא, אלא לסכם את עמדת הצוות, בהתחשב בטיעונים שהועלו מן הצד הנגדי ומהקהל".

ג7. הצבעה

יושב הראש קם, קורא שוב את הנושא ומבקש מהקהל להצביע על פי שיקול דעת המבוסס על הדיון הנוכחי. ההצבעה נערכת באופן מומחש כשהקהל עובר לשבת מול צוות התומכים או המתנגדים לפי החלטתו; כך רואים בבירור אם ההצעה התקבלה או נפלה. כאשר אין מקומות בצד האחד - ברור למי יש רוב. יושב הראש מודיע שההצעה התקבלה (אם לתומכים יש רוב) או נפלה (אם למתנגדים יש רוב).

ג8. השופטים

יושב הראש מודה למשתתפים ולקהל ומבקש מהשופטים להביע את דעתם במהלך 4 דקות. חבר השופטים היושב בסוף האולם מודד את רמת הדיון לפי קריטריונים מוגדרים מראש וידועים לכול, מעבר להשפעה על הקהל והניצחון בהצבעה. הכנת החומר, הבעה בעל-פה, ניצול נכון של הקול, עושר השפה, סגנון הדיבור, שליטה בקהל, רמת ההקשבה והתשובה - נמדדים על ידי השופטים ומהווים חלק בציון הניתן לצוות.

* מבוסס על "שיח ושיג - הדיון המובנה" (אן סברסקי, תשמ"ט).

"נאם טוב הוא מי שיכול לומר
דברים גדולים ומסובכים, בצורה
הפשוטה ביותר" (רלף וולדו
אמרסוו).

מציגים עבודת החקר סוף היצג במחשבה תחילה

רציונל

חשיבות רבה נודעת לתרגול הצגת יצירה או הרצאה בפני אחרים. כדי לעשות זאת היטב, יש לוודא שנושא ההיצג יעמוד במרכז ויוצג באופן ברור ומתפתח. שימוש באמצעים כמו איורים, דיאגרמות, סרטים וכד' מסייעים בהמחשת הדברים. על הפתיחה להיות מרתקת באופן שיעורר מיד את התעניינות השומעים, שכן מחקרים מלמדים כי הרושם הראשוני מההיצג נוצר במשך שלושים השניות עד ארבע הדקות הראשונות, ומרכיביו בשלב זה הם: 38% - מרכיבי הקול, 55% - תנועות גוף ורק 7% - המסר.

אך לא די בפתיח טוב, בהצגת הדברים חשוב שהמציג ישתמש בשפה פשוטה, מובנת ומדויקת תוך ניסיון לראות את הדברים מנקודות ראות שונות משלו. עליו לחשוב תוך כדי דיבור ולא להשמיע מילים בצורה מכנית, עליו לוודא שהחומר מתאים לשומעים, שקצב ההצגה מאפשר לעקוב אחר הדברים. אפשר להשתמש בתנועות כדי להבהיר דברים ולעשותם "חיים" בעיני השומעים, אבל בלי להטות את תשומת הלב מתוכן הדברים.

ההיצג משמש נקודת מוצא לשיח ו/או כתוצר שלו, הוא מתייחס למספר היבטים:

המציג: הקול (עוצמה, גיוון, שטף), קשר עין, שפה, שפת הגוף, לבוש, ביטחון עצמי ועוד.

החומר: בקיאות, הכנה מוקדמת, שילוב דוגמאות, יצירת עניין, סיכומי ביניים ועוד.

המכוונות לקהל: מי הקהל? מה הוא יודע? מה הוא רוצה/צריך לדעת? מה גילו? ועוד.

השיח על אודות אופן ההיצג והתכנים שלו עשוי לסייע למציג להיות אפקטיבי יותר ובו בזמן לו לקחת אחריות על המשוב שיינתן לו על אודות הקריטריונים שנבחרו להערכה. בפעילות זו, המתאימה להצגת תוצר בסיומו של כל תהליך לימודי, הלומדים נחשפים למרכיבי ההיצג ובוחרים ביחד את הקריטריונים להערכת ההיצג. הדוגמאות הנלוות מדגימות את ההיצג הבא בעקבות עבודת חקר.

מטרות

- פיתוח המודעות למרכיבי היצג טוב.
- שכלול היכולת להציג בפני קהל באופן אפקטיבי.
- אימון בניהול שיח סביב משוב ממוקד.

ניהול שיח

כהכנה להיצג

מודל ההפעלה

מניתוח היצג אפקטיבי – לבניית קריטריונים להיצג.

מהלך ההפעלה

במליאה

א. המנחה מציג לחברי המליאה שאלה פותחת ורושם את עיקרי התשובות על הלוח:

מהו היצג טוב של עבודת חקר? מה מרכיביו? מה יסייע להפוך היצג להיצג טוב?

ב. מיון ההיגדים על-פי חלוקת משנה כדוגמת החלוקה הבאה:

כמו: ניסוח ברור, קצר, ענייני, רצף הגיוני, משכנע, מקרין ביטחון, שמירה על קשר עין, עמידה בלוח זמנים, צורת הגשה מעניינת, שילוב מספר חושים, קצב דיבור מתאים, שימוש נכון בשפת גוף ועוד.

כמו: מלווה בדוגמאות מבהירות, ממוקד, שומר על רצף הגיוני, מסרים ברורים, מחדש, מבוסס על למידה, קיים קשר בין הדברים, בקיא בנושא, מטרת החקר ברורה, פורט נושא החקר הקפיד על פתיחה, גוף וסיכום ועוד.

בקבוצות

א. שוחחו על אודות מרכיבי היצג טוב וצרו רשימת "טיפים" למציג, על-פי החלוקה שלהלן:

1. **תכנון** - צרו רשימת "טיפים", שתסייע בתכנון הצגת עבודת חקר כמו:

- תכנן את העזרים שבאמצעותם תוכל להמחיש את הפתיחה, את המהלך ואת הסיכום.
- בדוק האם אתה עומד במסגרת הזמן שהוקצבה לך, התאמן על כך.
- אחר...

2. **פתיחה** - צרו רשימת טיפים שתסייע לפתוח את ההיצג באופן מעניין כמו:

- הצג בצורה קצרה את נושא עבודת החקר.
- הצג את נושא עבודת החקר בעזרת פריט/שאלה/חידה / ציטוט וכו'.
- אחר...

3. עיקרי העבודה - צרו רשימת "טיפים" שתסייע להציג את עיקרי העבודה כמו :

- בחר מספר היבטים מצומצם שאותם כדאי להציג ולפתח.
- פרט והדגם באופן חזותי את המסקנה/ההבנה שאליה הגעת בעקבות החקר.
- אחר...

4. אופן ההיצג - צרו רשימת "טיפים" שתסייע בהצגת עבודת חקר כמו :

- הצג את דבריך בקול ברור / באופן שוטף/ טון נעים ועוד...
- שמור על קשר עין עם הקהל.
- אחר....

5. סיכום העבודה - צרו רשימת "טיפים" שתסייע לסכם את הנושא שנחקר כמו :

- חזור בקצרה על עיקרי הדברים שהתמקדת בהם.
- הדגש מסקנות חשובות.
- אחר...

ב. בחרו מתוך רשימת ה"טיפים" שהצעתם, מספר "טיפים" מרכזיים שבהם תרצו להתמקד.

ג. הפכו את ההיגדים שברשימת ה"טיפים" שלכם, לשאלות שיסייעו לכם בבדיקה.

לדוגמה : האם נושא החקר הוצג באופן ברור וממוקד? האם הסיכום הכיל את המסקנות העיקריות? האם המסר נאמר באופן ענייני ושוטף?

מליאה

א. דיווח על ידי נציגי הקבוצות וכתובת השאלות על גיליון נייר גדול.

ב. נקודות לדיון :

- שאלה שאני רוצה לשפר/לשנות/לנסח מחדש.
- במה מרשימת הקריטריונים אני יכול להסתייע?

מהלכה למעשה

שלב א - צרו רשימת קריטריונים לבחינת ההיצגים שתציגו ותלו אותה בכיתה.

שלב ב - כל לומד יתכן את הצגת עבודת החקר על-פי הקריטריונים שהוסכמו.

שלב ג - הצגת עבודת החקר ומתן משוב בונה למציג.

סל תרגילים לביסוס היבטים שונים בשיח

היכולת לנהל שיח, כמו כשירות חברתיות אחרות, נרכשת, נלמדת ומתפתחת בדרך של התנסות רציפה. יש לאפשר ללומדים לטפח את יכולת השיח כעניין שבשגרה, בדרכים שונות ותוך התייחסות להיבטים שונים הקשורים לשיח.

מומלץ לתרגל הבעה עצמית והקשבה לאחר באמצעות רעיון, שאלה, דעה, נושא, היגד, עמדה, טיעון, מחשבה שיועלו על ידי מנחה השיח או המשתתפים בו.

תרגול מושכל, משמעותי ויעיל המתייחס להישגים הנדרשים בניהול שיח יכול לכלול תרגילים שונים שמטרתם לאמן ולבסס היבטים שונים בכל אחד מן ההישגים הנדרשים בשיח. להלן אוסף תרגילים שיסייעו בטיפוח ההישגים הנדרשים בניהול שיח:

ההישגים הנדרשים	תרגילים לתרגול
הקשבה סבלנית מבלי להתפרץ לדברי האחר.	1. החפץ המדבר 2. שיחה מוסיקלית
הקשבה פעילה לדברי האחר	3. המראה 4. יוצרים קשר עין
הקשבה לנקודות ראות שונות מתוך פתיחות.	5. הפתק המייצג 6. כדור העמדות
התייחסות עניינית למסרים.	7. השעון מתקתק 8. הקרוסלה המסתובבת
העברת מסרים מילוליים בצורה בהירה וברורה.	9. לוח מפגשי שיח 10. מציגים מסרים
בניית טיעונים מבוססים על מידע, ניסיון וידע קודם.	11. בונים טיעונים 12. לשכת הסנהדרין
שיתוף מושכל בדעה אישית, במחשבה, ברגש, ו/או בעמדה.	13. הרצאה זוטא 14. הייד פארק
מתן משוב המקדם את השיח.	15. רמזור בפעולה 16. נותנים משוב חיובי
קבלת משוב באופן המאפשר את קידום השיח.	17. מדברים לעניין 18. מתייחסים לרעיון
סיכום דברי השותפים לשיח ובירור משמעות דבריהם.	19. מקשיבים ומסכמים 20. שואלים שאלות
שימוש מושכל בגורמים העשויים לקדם את השיח.	21. תלוי איך אומרים 22. אני ולא אתה
נקיטת פעולה מתאימה בעקבות זיהוי הגורמים העלולים לחסום את השיח.	23. אני מרגיש ש... 24. אני מציע ש...

1. החפץ המדבר

יושבים במעגל ומכריזים על נושא לדיון. אחד המשתתפים מקבל לידיו חפץ שנבחר מראש ומביע עמדה, דעה, מחשבה ו/או רגש על אודות הנושא. בתום דבריו, הוא מעביר את החפץ למשתתף אחר המבקש את רשות הדיבור. **רק מי שמחזיק בחפץ רשאי לדבר.**

2. שיחה מוסיקלית

מחלקים לחברי הקבוצה כלי נגינה שונים ומבקשים מהם לנהל "שיחה קבוצתית", כשהכלל היחיד בתרגול הוא **שבכל פעם "מדבר" רק כלי אחד מבלי שכלי אחר יפריע לו**. במהלך הדיון שיתקיים לאחר ה"שיחה המוסיקלית" יש לבדוק מה התרחש בשיחה המוסיקלית ולהתייחס לצלילים, לטונים, למספר המשתתפים, לגיוון, לשמירה על הכללים ועוד.

3. המראה

יושבים במעגל ומבקשים מאחד המשתתפים לעמוד בפני הקבוצה ולהציג חלום/משאלה/שאיפה שיש לו. המשתתף שיושב מולו, מתבקש **לחזור על דבריו ולשקף את שפת הגוף שלו**.

4. יוצרים קשר עין

כל אחד מחברי הקבוצה חושב על אחד הנושאים הבאים: סרט שאהבתי במיוחד / שחקן שאני מעריך / מנהיג שאני מכבד / ספר שאני רוצה להמליץ עליו וכדומה. כל משתתף **יוצר קשר עין** עם משתתף אחר ומסמן לו ללא מילים על רצונו לשתף אותו במחשבות על אודות הנושא שבחר. כל זוג בוחר מקום ישיבה ובזמן מוקצב מראש משתפים אחד את השני, תוך הקפדה על יצירת קשר עין במהלך השיח. בהשמעת סימן קבוע, כל משתתף בוחר לו בן זוג אחר וחוזר חלילה.

5. הפתק המייצג

שני משתתפים יושבים זה מול זה במרכז המעגל ומייצגים את הדעה שהופיעה בפתק שקיבלו מהמנחה. משתתף שרוצה שיחליפו אותו, נוגע בכתף אחד החברים במעגל, וזה נכנס למרכז המעגל וממשיך **לייצג את הדעה הכתובה** בפתק. נוסף על כך, משתתף מהמעגל להחליף את אחד משני הדוברים, רשאי לעשות זאת על ידי נגיעה בכתף הדובר ובהסכמתו.

6. כדור העמדות

יושבים במעגל ומכריזים על הנושא. אחד המשתתפים האוחז בכדור מציג את עמדתו ביחס לנושא הדיון. בסיום דבריו הוא מוסר את הכדור למשתתף אחר במעגל. המשתתף שקיבל את הכדור **מציג עמדה שונה מהעמדה שהציג חברו**, מוסר את הכדור לחברו וכך הלאה.

7. השעון מתקתק

המנחה מכריז על נושא/שאלה/רעיון, מצביע על לומד מסוים במעגל – וממנו, על-פי סיבוב השעון, כל משתתף בתורו **מתייחס עניינית לנושא** שהועלה במשך כדקה. לאחר מספר דקות המנחה מכריז על נושא חדש, ומתחיל סבב התייחסויות דומה לנושא החדש.

8. קרוסלה מסתובבת

המשתתפים יושבים בשני מעגלים, פנימי וחיצוני, כשפניהם זה מול זה, באופן שנוצרים זוגות. המנחה מציג נושא, ועל הזוגות **להתייחס עניינית לנושא** שהוכרז על ידי המנחה. כשניתן האות, כל משתתף במעגל הפנימי זז מקום אחד שמאלה. המנחה מכריז על היבט נוסף בנושא והזוג החדש מתייחס באופן ענייני להיבט זה.

9. לוח מפגשי שיח

המשתתפים מפוזרים בחדר, כל משתתף מקבל ציור של שעון ומתבקש להסתובב בחדר ולקבוע מפגשי שיח (בשעות עגולות) עם המשתתפים האחרים. לאחר שכל משתתף מילא את השעון במפגשים, המנחה מכריז על שעה ונושא, והמשתתפים מחפשים את בן הזוג שעמו קבעו להיפגש באותה שעה ו**מציגים מסר בהיר וענייני** ביחס לנושא שהוכרז. לאחר מספר דקות יכריז המנחה על שעה ונושא אחרים.

10. מציגים מסרים

המנחה מכריז על נושא, כל משתתף בתורו **מציג מסר בהיר וענייני** על אודות הנושא שעליו הוכרז. המנחה רושם על הלוח את כל אחד מן המסרים שהועלו על-ידי המשתתפים. עם תום הסבב בוחנים המשתתפים את המסרים ומנסים לאפיין את המסרים הברורים והענייניים.

11. בונים טיעונים

המנחה מציג בפני המשתתפים נושא ומחלק לכל אחד מהם כרטיסיה עם מידע רלוונטי על אודות הנושא. כל משתתף קורא את הכתוב ו**בונה לעצמו טיעון מבוסס**. כששעון החול אוזל, אוסף המנחה את הכרטיסיות ומאפשר למשתתפים להציג את עמדותיהם בסבב.

12. לשכת הסנהדרין

הלשכה מציעה עיון במקורות הלקוחים מהתנ"ך / מהגמרא כדי לנהל משפט חברים סביב סוגיה/דילמה. בשלב ראשון הקבוצה עורכת היכרות עם "הסנהדרין": משמעותה ההיסטורית, דרכי פעילותה והשלכותיה על המשפט העברי. בשלב הבא מעלים בעיה שתלמיד נתקל בה, מנסחים את הבעיה, מעלים **טיעונים בעד ונגד**, מציעים פתרונות ומאתרים מקורות מידע תוך למידה עצמאית ולמידת עמיתים מתוך טקסטים הלכתיים שנבחרו. שלושה תלמידים מנהלים את לשכת הסנהדרין (נשיא ושני דיינים). לאחר הסיכום משווים את הפתרונות שקבוצת הדיון הציעה לעומת פסק הדין שניתן במקורות ההלכתיים.

13. "הרצאה זוטא"

הרצאה זוטא היא **הרצאה קצרה** (בת 10 דקות) הניתנת בסבב על ידי התלמידים המשתפים את חבריהם בזווית הראיה שלהם (דעה, מחשבה, שאלה, רגש..). ביחס ל: נושא מסויים שנלמד בכיתה במהלך אותו חודש: המרצה יסכם, ימייין ויצג זווית אישית. מקצוע מסויים שנלמד בכיתה: המרצה יתייחס ליחידה אחת מכלל הדברים שנלמדו. סוגיה הקרובה לעולמו: המרצה יאסוף מידע אודות הסוגיה, יפתח אותה ויצגה. הדגש בהרצאה יהיה על שיתוף מושכל בדעה, מחשבה, רגש וכו'. בתום דבריו של התלמיד יוכלו התלמידים לשאול, להאיר, לברר זוויות שונות שירצו ולתת משוב לתלמיד שהרצה. (מבוסס על מודל שפותח על-ידי הרב בראור – מנהל בית-ספר "חורב" ירושלים).

14. "הייד פארק"

במהלך שבוע יפורסם בבית-הספר נושא לדיון. משתתף שירצה בכך, יעלה לדוכן הנואמים **ויציג את עמדתו/דעתו** באופן נחרץ, משכנע וסוחף. בתום דבריו, יעלה משתתף אחר לדוכן הנואמים ויישא נאום מתנגד. מומלץ לחזור על כך מספר סיבובים כך שימוצו ההשקפות השונות; לבסוף אפשר לקיים הצבעה.

15. רמזור בפעולה

המשתתפים יושבים במעגל, המנחה מציג נושא לדיון ומחלק שני בלונים, בצבעים אדום וירוק, לשני משתתפים היושבים זה לצד זה במעגל. הבלונים עוברים בין יושבי המעגל בכיוונים הפוכים. משתתף שקיבל בלון אדום מתבקש להציג היבט שעלול **לחסום את השיח** ביחס לנושא שהוצע לדיון ומשתתף שקיבל בלון ירוק יציג היבט שעשוי **לקדם את השיח**. הסבב מסתיים כאשר המשתתף הראשון שקיבל בלון אדום, מקבל בלון ירוק (ניתן להיעזר ברשימת ההישגים הנדרשים על מנת לדון על הגורמים המקדמים/חוסמים שיח).

16. נותנים משוב חיובי

רושמים על הלוח מספר היגדים שעשויים לעודד חשיבה יצירתית כמו : אילו הייתי דמות מסיפור הייתי בוודאי...כי...; אילו הייתי בעל חיים הייתי בוודאי...כי...; אילו הייתי בגד הייתי רוצה להיות...כי... וכדומה.
המשתתף הראשון בוחר את אחד ההיגדים ומשלים אותו בדרך יצירתית. המשתתף הבא נותן לו **משוב חיובי** על אופן הצגת הרעיון ובוחר היגד שהיה רוצה להשלים.

17. מדברים לעניין

מפזרים בחדר כרטיסיות ובהן משימות כמו : אילו פרח הייתי בוודאי...כי...; אילו הייתי ראש ממשלה הייתי מחליט ש...כי...; אילו הייתי מורה הייתי...כי... וכדומה.
משתתף ראשון בוחר כרטיסיה ומשלים את ההיגד בדרך יצירתית.
משתתף אחר נותן לו **משוב על אודות המסר**, אופן ההסבר, שפת הגוף ועוד.
שאר חברי המליאה מתייחסים למשוב שניתן לטון הדיבור, לדרך בה ניתן, לנימוקים שהועלו ועוד.

18. מתייחסים לרעיון

יושבים במעגל והמנחה מכריז על נושא לדיון. במהלך הדיון כל משתתף חייב **לסכם בתמציתיות** את דברי המשתתף שקדם לו, לפני שיביע את עמדתו.

19. מקשיבים ומסכמים

מתחלקים לקבוצות בנות 5 משתתפים וכל קבוצה מנהלת דיון בסוגיה כמו דרכים לגיבוש הקבוצה / פעילות משותפת שכדאי לתכנן / וועדות כיתתיות שכדאי להקים וכו'.
בתום הדיון כל משתתף **מסכם** את הדעה של המשתתף שישב למולו בקבוצה.

20. שואלים שאלות

כל קבוצה מקבלת נושא לדיון. כל משתתף מביע את דעתו בעניין שנדון. במהלך השיח כל משתתף רושם לעצמו **שאלות הבהרה** שברצונו לשאול.
בתום הדיון כל משתתף מקריא את שאלותיו ואחד מהמשתתפים משיב לשאלות.

21. תלוי איך אומרים

כל קבוצה כותבת חמישה היגדים המתארים **התייחסות לדעות מנוגדות / מחלוקות** כמו הקשבתי לדבריך ומאוד אהבתי את... אך עם... אינני מסכים כי... , הבחנתי שאתה מאוד מאמין ב...לדעתי... , הדברים שלך הובילו אותי לחשוב ש... , הדעה שהבעת נשמעת... קשה לי לקבל אותה כי... חברי הקבוצה מנהלים דיון בנושא שיבחרו תוך שימוש בהיגדים שכתבו.

22. אני ולא אתה

מחלקים את המליאה לשתי קבוצות והמנחה מציג נושא. קבוצה אחת תציג אוסף משפטים המתארים רגשות ואמונות לגבי הנושא, **במסרי "אני"**: "אני מרגיש...", "אני חושב ש...", "אני אוהב את..." וכו'. קבוצה שניה תציג היגדים המתארים מסרי "אתה" כגון: "אתה תמיד רוצה ש...", "אתה חושב ש...", "מרגיז אותך כש...". מתחלקים לזוגות. נציג קבוצה 1 מציג בפני נציג קבוצה 2 את המסר שלו, והאחר מנסה להפכו ממסרי "אני" למסרי "אתה" ולהיפך.

23. אני מרגיש ש...

כל קבוצה מנהלת דיון בנושא ששנוי במחלוקת. שני תצפיתנים אווזים תמרור "אין כניסה" ומנסים לזהות חסמי תקשורת הפוגעים בהתנהלות הדיון. ברגע שהתצפיתנים מזהים חסם תקשורתי, עליהם להרים את התמרור. חברי הקבוצה משוחחים על אודות הרגשות שעלו סביב החסמים. בתום הדיון יוצרים רשימה של **התנהגויות חוסמות** שהן בבחינת "אל תעשה".

24. אני מציע ש...

המשתתפים מתחלקים לקבוצות לצורך קבלת החלטה כיתתית/קבוצתית. שני תצפיתנים מרימים תמרור "עצור" בשלב שבו הדיון נעצר והקבוצה מתקשה לקדמו לצורך קבלת החלטה. משתתפי הדיון מעלים רעיונות להמשך שיח מקדם. בתום הדיון יוצרים רשימה של **התנהגויות שאפשרו לקדם את השיח**.

מעריכים היבטים שונים בשיח

להלן מספר דוגמאות להערכת היבטים שונים בשיח. תוכלו להוסיף/לשנות בעזרת הלומדים:

1. מעריכים את ההקשבה בקבוצה

ערכו תצפית במשתתף/ים בדיון והעריכו את הקריטריונים שלהלן:

1. האם המשתתף מקשיב לדברי חבריו (שומר על קשר עין, מהנהן)? תמיד-לפעמים-בכלל לא
2. האם המשתתף מתייחס לדברי קודמיו? תמיד-לפעמים-בכלל לא
3. האם המשתתף מגלה סימני חוסר סבלנות כאשר אחר מדבר? תמיד-לפעמים-בכלל לא
4. האם המשתתף מתפרץ לדברי חבריו? תמיד-לפעמים-בכלל לא
5. האם המשתתף עוסק במשהו אחר כשחברו מדבר? תמיד-לפעמים-בכלל לא

(מתוך: שיתוף פעולה ותקשורת בבית-הספר, שרון ורחל הרץ לזרוביץ)

2. מעריכים את ההשתתפות בדיון

שאלון הערכה קצר זה, יכול לשמש פתיח לשיח על אודות המתרחש בקבוצה. אפשר לבקש מהמשתתפים למלא שאלון זה אחת לשבוע ולדון אתם בקצרה על תוצאותיו.

בקבוצה שלנו המשתתפים

1. מעניקים לכולם את רשות הדיבור	כן	לפעמים	לא
2. מקשיבים זה לזה	כן	לפעמים	לא
3. מחכים בסבלנות לתורם	כן	לפעמים	לא
4. מתייחסים לדברי האחר	כן	לפעמים	לא

(מבוסס על שיתוף פעולה ותקשורת בבית-הספר, שרון ורחל הרץ לזרוביץ).

3. מעריכים את יכולת הרטוריקה

הקריטריונים שלהלן נועדו לסייע בהערכת יכולת הרטוריקה:

- ק = קהל, נמען** – על הדובר להתכוון להמללה ולהתחשב בנמען: לדעת מה הוא יודע? מה לא יודע? מה צריך לדעת? מהן נקודות החולשה של הקהל? ומהן נקודות החוזק של הקהל?
- מ = מוען, הדובר** – על הדובר להשתמש באמצעים רטוריים שונים על-מנת לשכנע ולהרשים. עליו להתייחס ל: קול, תנועה, ידיים, מבטים, ביטחון עצמי, הופעה, התלהבות והומור.
- ח = חומר** – על ההמללה להיבנות בדרך לוגית ולא אסוציאטיבית. יש להתייחס ל: מבנה, לתוכן ולבהירות הרעיון, ללשון וסגנון, ליכולת להציג דוגמאות, תיאורים וליכולת לנמק.
- אמצעי המחשה** – יש לעודד שימוש באמצעי המחשה הממקדים את הדובר והנמענים. לאחר לימוד שיטתי והתנסות בכל הרכיבים, נבנה מחוון על-ידי המשתתפים ככלי להערכת עמיתים במטרה לשפר את יכולת השיח וההמללה.

(מבוסס על מודל שפותח על-ידי גב' תמי צלניקר, מדריכה לאוריינות בממ"ד במחוז ת"א).

בביליוגרפיה - ניהול שיח

1. אברמובמסי דבורה, חיה פלג (1986) "לחיות בחברה רבגונית". ירושלים: משרד החינוך, מינהל חברה ונוער. ביסוד התכנית מונחת התפיסה שיש לחנך לפתיחות, לסובלנות ולכבוד לשונה ולרב-גוני, להקשבה.
2. אדן זהבה, דור שאול, מוזס שמחה, פיק אילה (תשמ"ז) "הצעת תוכנית לחינוך חברתי בבית הספר היסודי הממלכתי". ירושלים: משרד החינוך, האגף לתוכניות לימודים, היחידה לחינוך חברתי, ירושלים. התוכנית מטפחת מיומנויות כגון: השתתפות ושיתוף, יצירת קשר עם הזולת, קבלת החלטות, ניהול קונפליקטים.
3. בלבין שושי, סגל טובה, צאירי אורית, קבלר חיה, רביב נעמי, שמש זהבה (2002) "סדרת חוברות לטיפול תקשורת בין-אישית". ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך יסודי, המחלקה לחינוך לחיים בחברה. החוברות כוללות עשרות מערכים לדיון, לפעילות ולטיפול תקשורת בין-אישית בכיתות ובמסגרות חברתיות. הכשירויות החברתיות שהתכנית מטפחת: ניהול קונפליקטים, ניהול שיח, הליכות ונימוסים, עבודה בצוות וקבלת החלטות.
4. בלבין שושי, סגל טובה, צאירי אורית, קבלר חיה, רביב נעמי, שמש זהבה (2003) "טיפול תקשורת בין-אישית - תקליטור שני בסדרה". ירושלים: משרד החינוך, האגף לחינוך יסודי, המחלקה לחינוך לחיים בחברה. התקליטור כולל מגוון מערכים לדיון ולפעילות בכיתות, דוגמאות לתכניות בית-ספריות וסדנאות לחדרי מורים, במטרה לטפח תקשורת בין-אישית בכיתה ובמסגרות נוספות. התכנית מטפחת את הכשירויות החברתיות הבאות: ניהול קונפליקטים, ניהול שיח, הליכות ונימוסים, עבודה בצוות וקבלת החלטות.
5. בן אמוץ שוש ויפת (1998) "כשירות חברתית". ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לשירותי חינוך ורווחה, האגף לחינוך על יסודי. התכנית מדגישה יסודות בשיח כגון: הקשבה, שכל, תרבות דיבור, הבעה בלתי מילולית, מחמאה, מילה טובה, התנצלות, אמפתיה, התמודדות עם בעיות וקונפליקטים.
6. בר אדון יונה, "אדם לאדם אדם". תל-אביב: אוניברסיטת תל אביב, ביה"ס לעבודה סוציאלית. התכנית כוללת מקבץ מערכי שיעור מעובדים והפעלות יישומיות למורה בנושאים כגון: כבוד הדדי, אדיבות, אכפתיות, כוחן של מילים והשפעתן על התקשורת הבין-אישית בהעברת המסר ובקליטתו.
7. ברנהולץ יעל, פלג חיה (1998) "ניהול דינמי דילמה". ירושלים: משרד החינוך, מינהל חברה ונוער. התכנית מבוססת על התיאוריה של פרופ' קולברג וכוללת הסבר מפורט על דרכים לניהול דיונים בכיתה וכן מגוון עשיר של דילמות מחיי בית-הספר והחברה.
8. דרום, דב (1989) "אקלים של צמיחה". פועלים. בספר מתוארת החשיבות של התקשורת בבית הספר תוך פירוט תרגילים לטיפול.
9. דגן ירדנה, יעקובסון תחיה, שריד חיה (1985) "על הסכמה ומחלוקת". ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, אגף הנוער. התכנית מתמקדת בתרבות השיח והוויכוח כביטוי למעורבות חברתית - פוליטית במדינה דמוקרטית תוך הצגת שיטות כמו: הייד פארק, משפט ציבורי, ויכוח פומבי וקריטריונים לתצפיות בתהליכים אלה.

10. דרורי יעל, לביא ציפי (1998) "לי לך לנו". ירושלים: הוצאת "גוד טיימס".
התכנית מתמקדת בארגון החיים בכיתה ובביה"ס, תוך טיפוח תקשורת בין-אישית הלכה למעשה, בנושאים ובמיומנויות כגון: הבעת דעה, נקיטת עמדה, ניהול שיח מנומס ותרבותי ועוד.
11. דרורי יעל, איזנברג רחל, בן אבו ימימה, בן נון איטה, בן שלום עדנה, קבלר חיה (1990) "עברית שפה יפה". ירושלים: משרד החינוך והתרבות, האגף לחינוך יסודי, חינוך חברתי יסודי.
תכנית חברתית העוסקת בקשר שבין השפה העברית לבין הביטוי האישי, השייכות הקבוצתית והתהליכים שקורים בחברה. התכנית מתמקדת בשפה כביטוי לזהות אישית ולזהות קבוצתית לאומית, שפה כמבטאת תקופה, מסורת ושינוי. התכנית מעודדת טיפוח תרבות דיבור בעזרת: שיחות מובנות, שימוש בביטויי תקשורת, התנסות במיומנויות של קשב, דרכי פנייה ומילות נימוס.
12. וייצמן פאני, לוי נגה, צמח שרה (1998) "דרך ארץ 2". חיפה: משרד החינוך והספורט, האגף לחינוך יסודי, המחלקה ליזמות ומשימות חינוכיות, מחוז חיפה.
התכנית מציגה מהלכים לפיתוח כללי התנהגות שגובשו תוך פיתוח ערוצי הידברות בתהליך משתף. התכנית מטפחת את יכולת הפרט להיות מעורב ופעיל כאזרח, לעבוד בצוות, לנהל משא ומתן, לנהל קונפליקט ולקבל ולהכיל שונות.
13. לאור רינה, שוחט אוריה (1993) "זכות לכל גיל". משרד החינוך והתרבות, מינהל חברה ונוער.
זוהי תכנית חברתית בנושא זכויות וחובות. התכנית מזמנת בירור של מושגים ואירועים תוך דיון בערכים, נורמות, קשיים ודילמות של כל אחד מן השותפים בתכנית. התכנית מטפחת את היכולת לנהל שיח, להתמודד במצבי קונפליקט, לעבוד בצוות ולקבל החלטות במסגרות חברתיות שונות.
14. לנצמן שריק, זוננשיין מלכה, מיכאלי מיקי, קבלר חיה, קלקשטיין ציפי, שלו רחל (1998) "להתנהג זה עניין שלם". ירושלים: משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, חינוך חברתי יסודי.
בתכנית מושם דגש מיוחד על מהלכים לגיבוש אמנה ותקנון, תוך שיתוף הלומדים בהכרעות ובקבלת החלטות בעניינים הנוגעים לחייהם. התכנית מאפשרת התנסות מכוונת לרכישת כישורים ומיומנויות, כגון: יכולת לנהל שיח, להתמודד עם מצבי קונפליקט, לעבוד בצוות, לנהל משא ומתן ולקבל החלטות מושכלות.
15. לנצמן שריק, זוננשיין מלכה, מיכאלי מיקי, קבלר חיה, קלקשטיין ציפי, שלו רחל (1994) "דרך השלום". ירושלים: משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, חינוך חברתי יסודי.
התכנית מאפשרת מתן ביטוי לתחושות של חששות וסיכונים, ציפיות, סיכויים ותקוות. היא גם מסייעת בגיבוש עמדות ודעות תוך דיונים פתוחים, בירור הנחות ובחינת עובדות וערכים. התכנית מזמנת ליבון עמדות אישיות בבעיות השעה.
16. לפיד נורית, עירון רעיה, שמיר חוה (1995) "מגירת הזכויות". ירושלים: מכללת אורנים, האגודה לזכויות האזרח בישראל. התכנית עוסקת בנושא זכויות האדם ומסייעת לפרט ולקבוצה להכיר, לקבל ולהכיל שונות, לנהל משא ומתן, להתמודד עם מצבי קונפליקט, לקבל החלטות מושכלות ולגבש כללי התנהגות.

17. מיכאלי מיקי, זוננשיין מלכה, קבלר חיה, קלקשטיין ציפי, שלו רחל (1998) **"עולמילים"**. ירושלים: הוצאת משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, חינוך חברתי יסודי.
התכנית מדגישה את כוחה של המילה, מעמדה וחשיבותה כאמצעי תקשורתי במערכת יחסי פרט-חברה. מטרת התכנית לפתח את כשירותם החברתית של הלומדים להבנת עצמם והעולם הסובב אותם. הנושאים המופיעים בתכנית: הדיבור בעת מחלוקת, תפילה, רכילות, מתן מחמאה, בקשת סליחה, ניהול שיח במסגרות זמן קבועות, חופש הביטוי, דמוקרטיה והתמודדות ערכית עם בעיות וקונפליקטים.
18. מיכאלי מיקי, זוננשיין מלכה, קבלר חיה, קלקשטיין ציפי, שלו רחל (1998) **"משייכות להשתייכות"**. ירושלים: משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, חינוך חברתי יסודי, ירושלים.
התכנית מסייעת בארגון חברת הילדים. הקמת גופים פעילים ופיתוח ערוצי הידברות המאפשרים לכל תלמיד להיות מעורב ופעיל כאזרח. במפגש עם הזולת נבחנים ונרכשים כישורים חברתיים כגון: ניהול שיח, עבודת צוות, קבלת החלטות, התמודדות עם מצבי קונפליקט, ניהול משא ומתן והנהגה.
19. מיכאלי מיקי (1996) **"חישוקי כבוד"**. ירושלים: משרד החינוך, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, ירושלים.
התכנית מעוררת את מודעות הלומדים לאחריותם האישית על מילים ומעשים, מקנה כלים למשא ומתן חברתי יעיל ומחזקת מיומנויות של ניהול שיח בין כל האוכלוסיות בבית-הספר. בתכנית מוצג מהלך לניהול קונפליקטים בעזרת הפעלת "שוחרי שלום" במסגרת בית-ספרית ובמסגרת כיתתית.
20. סברסקי, אן **"שיג ושיח, הדיון המובנה, שיטת דיון לתלמידי בית-הספר ולסטודנטים"**. רמת השרון, תשמ"ט. בחוברת מתוארת שיטת הדיון המובנה על שלביו ועקרונותיו.
21. פרידמן יצחק, לוטן אילה (1992) **"פיתוח כישורים חברתיים ומיומנויות"**. ירושלים: מכון סאלד.
התכנית מתמקדת בכישורי תקשורת, פתרון בעיות, קבלת החלטות, ניהול קונפליקטים, התמודדות עם שינוי ומצבי לחץ, אמפתיה ועוד.
22. פק יואב ואחרים (2001) **"תכנית לקידום כבוד האדם בבית-הספר"**.
התכנית מדגימה דרכים להגברת התנהגויות המכבדות בין כל המעורבים בחיי בית-הספר, מעודדת הקשבה ויוצרת ערוצי הידברות. התכנית מציעה בניית תכנית בית-ספרית עם ההנהלה, המורים, הלומדים וההורים, תוך התאמתה לצרכים הספציפיים של בית-הספר והיא מלווה בהערכה באמצעות שאלונים שעוצבו במיוחד לתכנית.
23. צור טובה, דנה גילי (1995) **"הידברות"**. ירושלים: משרד החינוך, מינהל חברה ונוער.
התכנית מבוססת על רצף תהליכים חינוכיים שקונפליקטים וחילוקי דעות הם חלק טבעי ביחסים בין בני אדם ובין קבוצות שונות בחברה. מטרת התכנית לעודד נורמת התנהגות של ניהול קונפליקטים המבוססת על הידברות: האזנה לזולת, הבנת צרכיו ומניעיו, גילוי אמפתיה ורגישות לזולת והצגת עמדה תוך הימנעות מביטויים אמוציונליים הפוגעים באחר.
24. צור טובה, גל שרי, דנה גילי, פונו חווה, שמש זהבה (1999) **"אלימות - לא בבית ספרנו! אלימות - לא בקהילתנו!"**. ירושלים: משרד החינוך, מנהל חברה ונוער, המנהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי.
התכנית מזמנת דיון בתופעות של אלימות והתנסות בגיבוש כללי התנהגות במטרה לצמצם אלימות. התהליך מאפשר ללומדים להיות מעורבים, פעילים ושותפים בתכנון, בקבלת ההחלטות ובאכיפתן. הנושאים המודגשים בתכנית: שיתוף פעולה, מתן ביטוי לרגשות ולדעות, תוך שמירה על כללי דיון.
25. שרן ש, רחל הרץ-לזרוביץ, **"שיתוף פעולה ותקשורת בבית הספר"**.
הספר מציע דגם כללי לשיפור התקשורת ויחסי אנוש בקבוצה וכלים למדידה להערכת הדיון הקבוצתי.